

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI

DEĞERLER EĞİTİMİNİN İMKÂNI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Kader AYAN

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Kamil ŞAHİN

TEMMUZ-2016
KIRIKKALE

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI

DEĞERLER EĞİTİMİNİN İMKÂNI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Kader AYAN

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Kamil ŞAHİN

TEMMUZ-2016
KIRIKKALE

JÜRİ KABUL ONAY

Kader AYAN tarafından hazırlanan “Değerler Eğitiminin İmkânı” başlıklı bu çalışma, 12.10/2016 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Felsefe Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ _____ :

Doç. Dr. Aysel MEMİŞ (Başkan)

Yrd. Doç. Dr. Kamil ŞAHİN (Danışman)

Yrd. Doç. Dr. Şule ÇELİKKAN

İMZA

KİŞİSEL KABUL

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Değerler Eğitiminin İmkânı” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

12.08.2016

Kader AYAN

ÖN SÖZ

Tarihsel süreç içerisinde, toplumsal ve bireysel ahlak karşıtlığını yoğun bir şekilde yaşayan nesiller kendilerini ve değerlerini sorgulama süzgecinden geçirmiş ilk çağdan başlayarak yaşanan toplumsal ve bireysel değerler ile ilgili sorunların görünüşleri değişmekle beraber özlerinin aynı kaldığı görülmüştür. Protagoras “Hakikat insandan insana değişir, ne kadar insan varsa o kadar hakikat vardır.” İfadesiyle değer yargılarımızın tıpkı bireyden bireye değişebileceği gibi toplumdan topluma da değişiklik gösterebileceğini vurgulamıştır (Öymen, 1975: 20). Ancak; hiçliği ve yabancılaşmayı modernizmi izleyen çağlarda yaşayan birey kendisine tanımlanmış olan kimlikleri kaybettiğini fark etmiş kendisini hiçlikten ve yabancılaşmadan kurtaracak tekrar yaşama bağlayacak değerler arayışına girmiştir (Kale, 2004: 32-33).

Eşref-i mahlûkat olarak anılan insanı diğer varlıklardan üstün kılan yön insanın taşıyor bulunduğu değerlerdir. Homo-economicus her şeyin en ekonomik alanını tercih eden olarak liberal ekonomi tarafından vasıflandırılan insan şayet etik değerlerle dengelenmez ise bu durum o insanın hatta insanlığın felaketi olabilir. Değerlerin koruyuculuğu olmayan bir ekonomik hayatta insanlar hızla egosantikleşir ve maalesef kişiler kendi menfaatleri için pek çok şey feda edebilecek duruma gelirler. Bu durum da toplumların hızla yozlaşması sonucu ile insanlığı karşı karşıya bırakacaktır (Çelik, 2007: 20-21). İçinde bulunduğumuz yüzyılda sürdürülebilir kalkınma fikri, sınırsız ilerlemeye duyulan inancın yerini almış ve bu durum insanlığın geleceğe ait iyimserliğini de büyük ölçüde zedelemiştir. Bu süreçte maddi gelişimin çok gerisinde kalan manevi gelişim bütün dünya tarafından endişe verici bir durum olarak karşılanmaktadır (Çubukçu, 2012: 190). Tüm bunlara paralel olarak; bu gün, dünyada cinsel sapma ve tacizler, intiharlar, madde bağımlılığı ve suç oranlarındaki artış da dikkat çekici boyutlara ulaşmıştır (Gürcan, 2012: 203). Tamda bu noktada milli değerlerin önemi ortaya çıkmaktadır. Çünkü bir toplum ancak milli değerlerine sahip çıkabildiği ölçüde uygar medeniyetler arasında boy gösterebilir. Birey ahlaki davranışları bilmiş olarak dünyaya gelmemektedir. Zaten söz konusu davranışların toplumlar arasında farklılıklar göstermesi de sonradan öğrenilmiş olduklarına işaret etmektedir. Birey herhangi bir durum karşısında nasıl davranması

gerektiğini yaşıtlarından ve içerisinde yaşadığı toplumun bireylerinden öğrenmektedir. Bireyin kişilik gelişiminin yaşamın ilk yıllarından itibaren eğitimle şekillendiğini kanıtlayan pek çok çağdaş psikoloji bulguları mevcuttur. Ahlaki ve kişilik gelişiminin büyük bir kısmının çocukluk döneminde gerçekleştiği gerçeği de dikkate alındığında, toplumu bir arada tutan, sağlıklı, güçlü ve gelecekte söz sahibi olabilmesini sağlayacak değerlerin yaşamın ilk yıllarından itibaren gerek aile eğitiminde gerekse örgün eğitim sürecinde geleceğin bireyleri olan çocuklarımıza kazandırılması önemlidir. Çocuklarımızın birey olma yolunda zamanlarının çoğunu geçirdikleri örgün eğitim kurumları evrensel ve milli değerlerin kazandırılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Eğitimin, ahlaklı, erdem sahibi, iyi insanlar yetiştirme süreci olduğu Aristoteles'ten beri bilinmektedir. Bu da gösteriyor ki ahlak her şeyden evvel eğitimin konusudur. Yüksek lisans öğrenim hayatım boyunca, tecrübesi ve bilgi birikimiyle yoluma ışık tutan danışmanım Yrd. Doç. Dr. Kamil ŞAHİN ve bu dönem boyunca desteğini benden esirgemeyen değerli eşim ve aileme teşekkürlerimi sunuyorum.

ÖZET

Günümüzde dünyanın hemen hemen her yerinde insanlar, küreselleşmenin beraberinde getirdiği; teknoloji ve sosyal yaşamdaki hızlı değişimlerin bir sonucu olarak farkı kültüre sahip pek çok insanla etkileşime daha açık hale gelmiş; bu baş döndürücü değişim karşısında gerek toplumsal gerekse bireysel bir takım sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır. Bu gün, dünyada; aile içi şiddet, toplumsal baskı, taciz, intihar, madde bağımlılığı ile suç oranlarındaki artış dikkat çekici boyutlara ulaşmış olup, toplumların geleceğe dair umutları yerini büyük ölçüde kaygıya bırakmaya başlamıştır. Doğası gereği bir arada yaşamak zorunda olan insan etik değerlerle dengelenmez ise, hızla değişmekte ve gelişmekte olan dünyamızda, tüketim toplumu halini almış toplumun bir ferdi olarak bir takım ekonomik sebepler nedeniyle egosantrikleşip pek çok şeyi feda edecek duruma gelebilir. Bu durumda toplumların yozlaşmasına hatta kimliklerini kaybederek daha güçlü toplumlar karşısında asimile olmasına sebep olacaktır. Çocuklarımızın etik donanımlara sahip bireyler olarak yetiştirilmesi, geleceğin; mimar, bilim insanı, akademisyen, öğretmen, spor insanı, siyasetçisi, işçisi, çiftçisi, doktoru, annesi- babası gibi toplumun her kesiminde önemli roller üstlenecek bireyler olmaları nedeniyle önem arz etmektedir. Bu nedendir ki değerlerin aktarımı-korunması ciddi ve bir o kadarda önemli bir gerekliliktir. Toplumlara yozlaşmaktan, tarihe karışıp yok olmaktan kurtaracak en güvenli ve geçerli yol elbette ki eğitimden geçmektedir. Özünde, toplum düzeni emelini barındıran eğitim, bir yandan ait olduğu toplumun değer felsefesi ışığında şekil alıp, gelişirken bir yandan da bireyi toplumun bilgi ilkeleri ve davranış kalıplarına uygun olarak topluma iyi bir üye olarak biçimlendirmeyi amaçlar.

Çalışma; betimsel nitelikte olup, bireyin dünyaya geldiği andan itibaren ailede başlaması gereken değerler eğitimi sürecinin, çocuğun içerisinde yaşadığı sosyal çevre tarafından da desteklenerek yaşamın bir sonraki basamağını teşkil eden eğitim kurumlarında da devam etmesi gerekliliği ve önemine dikkat çekmek, daha sonraki yapılacak çalışmalara kaynaklık teşkil etmesi açısından önemli görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Değer, Eğitim, Değerler Eğitimi, Süreç

ABSTRACT

Today, human beings have been interacted with the others from different cultures as a result of the rapid change in social life and technology, and they met many problems personally and socially. The rise on the rates of domestic violence, social pressure, abuse, suicide, drug abuse and crime has strikingly draw attention, and the societies' hope for the future started to give place to worry. If human who has to live together with the others isn't balanced with ethical values, s/he may become egocentric due to the economic reasons and become a person that sacrifices everything. Then they will degenerate and lose their identities, and be assimilated by more powerful societies. To bring our children with ethic norms is very important as they will take important roles as architect, academician, teacher, sportsman, politician, worker, farmer, doctor and parents. So, transfer and protection of values is a serious and important need. The safest and valid way to save the societies from disappearing and being degenerated is education. Fundamentally, education aims the order of societies and to form the individual suitable to the knowledge principles of society and behavior patterns and to make her/him a good member for the society.

The study is descriptive, and aims to draw attention to the values education from birth to family and then school education beside the support of the social environment. Also, according to us, this study is very important as a source for the future researches.

Key Words: Value, Education, Values Education, Process

TABLÖLER

Tablo 1: Spranger Değer Sınıflaması	12
Tablo 2: Rokeach'ın Değer Sınıflaması	13
Tablo 3: Schwartz Değer Sınıflandırması	14
Tablo 4: Özlem'e Göre Değerlerin Sınıflandırılması.....	15
Tablo 5: White Göre Değerlerin Sınıflandırılması.....	16
Tablo 6: Nelson'a Göre Değerlerin Sınıflandırılması	17

İÇİNDEKİLER

JURİ KABUL ONAY	I
KİŞİSEL KABUL	II
ÖN SÖZ.....	III
ÖZET.....	V
ABSTRACT	VI
TABLolar	VII
İÇİNDEKİLER	VIII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DİSİPLİNLER AÇISINDAN DEĞER KAVRAMI

1.1. FELSEFİ AÇIDAN DEĞERLER KAVRAMI	5
1.2. PSİKOLOJİK AÇIDAN DEĞER KAVRAMI	8
1.3. SOSYOLOJİK AÇIDAN DEĞER KAVRAMI.....	8
1.4. DİNİ AÇIDAN DEĞER KAVRAMI.....	10
1.5. DEĞER TÜRLERİ.....	11
1.6. DEĞERLERİN SINIFLANDIRILMASI	12
1.7. DEĞERLERİN HEDEFLERİ	19

İKİNCİ BÖLÜM

DEĞERLER EĞİTİMİ

2.1. DEĞERLER EĞİTİMİNİN TANIMI	20
2.2. DEĞERLER EĞİTİMİNİN TARİHÇESİ.....	20
2.3. DEĞERLER EĞİTİMİNDE TEMEL İLKE VE SÜREÇLER	24
2.3.1. İşbirliği Geliştirme	24
2.3.2. Mantıklı Olma ve Akıl Yürütme.....	25
2.3.3. Benlik (Öz) Saygı Geliştirme	25
2.3.4. Empati Kurma.....	26

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
DEĞERLER EĞİTİMİ SÜRECİNDE KULLANILAN YAKLAŞIMLAR

3.1. AHLAKİ MUHAKEME YAKLAŞIMI.....	27
3.2. DEĞERLERİN ANALİZİ YAKLAŞIMI	29
3.3. DEĞERLERİ AÇIKLAMA YAKLAŞIMI.....	31
3.4. DEĞERLERİN DOĞRUDAN ÖĞRETİMİ YAKLAŞIMI	32
3.5. KARAKTER EĞİTİMİ YAKLAŞIMI.....	34
3.6. DEĞERLERİN GİZLİ ÖĞRETİMİ YAKLAŞIMI.....	34

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
DEĞERLER EĞİTİMİ SÜRECİNDE AİLE, MEDYA, TOPLUM ve OKULUN ROLÜ

4.1. DEĞERLER EĞİTİMİ SÜRECİNDE AİLENİN ROLÜ	36
4.2. DEĞERLER EĞİTİMİ SÜRECİNDE MEDYANIN ROLÜ.....	38
4.3. DEĞERLER EĞİTİMİ SÜRECİNDE TOPLUMUN ROLÜ	39
4.4. DEĞERLER EĞİTİMİ SÜRECİNDE OKULUN ROLÜ.....	39
SONUÇ.....	41
KAYNAKÇA	49
EKLER.....	68

GİRİŞ

Eşref-i mahlûkat şeklinde adlandırılan insanı diğer canlılardan üstün kılan taraf onun taşıyor olduğu değerlerdir. Söz konusu bu değerler bireyleri ortak bir noktada toplar ve böylelikle toplumlar oluşur. Her toplum kendi kültürel çerçevesi içerisinde büyür, güçlenir ve devamlılığını sürdürür. Aynı kültürel yapının içinde bireyleri bir arada tutacak güçlü toplumları oluşturacak en önemli güç o topluma ait olan değerlerdir. Milletler sahip oldukları kültürel unsurları gelecek kuşaklarına aktarma gereksinimi duyar, bu durum ise toplumların tamamen var olma ihtiyacından kaynaklanmaktadır.

Değerler ait oldukları toplumun kimlikleri niteliğindedir. Bir toplum ancak geçmişten günümüze taşıdığı değerlere sahip çıkıp, koruyabildiği, yeri geldiğinde geçerliğini yitiren değerini özünü bozmadan değiştirebildiği ve sahip olduğu tüm değerleri yeni kuşaklara aktara aktara bildiği ölçüde diğer medeniyetler karşısında varlığını sürdürebilir. Hızlı küreselleşmenin bir sonucu olarak, gençler arasında farklı kültürlere ait kültürel öğelerin alış veriş artmış; gerek bu durum gerekse; televizyonda, sosyal medyada yer alan popüler programların çocuklar ve gençler üzerindeki olumsuz etkileri, yoğun iş temposu, parçalanmış ailelerin çoğalması, geçim kaygısı gibi pek çok sebepten ötürü çocukların serbest zaman faaliyetlerinin ailelerce yeterince kontrol edilemiyor olması; topluma mal olmuş, gençlerin idolü haline gelmiş bazı medyatik isimlerin olumsuz örnek davranışları gibi daha pek çok sebepten ötürü çocuklarımız ahlaki, mili ve dini değerlerimizin çoğundan habersiz bir şekilde büyümektedir. Bu durumda içerisinde yaşanılmakta olan toplumun devamlılığını sağlamasını zorlaştırmaktadır (Uyar, 2007: 2).

Bir toplumsal yapıda kabul gören eğitim felsefesi, o topluma ait medeniyetin kurulması ve varlığını sürdürebilmesi sürecinde önemli bir role sahiptir (Sönmez, 2008: 10). Dayandığı felsefi görüşe paralel olarak eğitimin, pek çok eğitimci ve düşünüre ait farklı tanımları literatürde yer almaktadır:

Pragmatizm açısından eğitim; kendi yaşantıları yoluyla bireyi verimli ve kalifiye bir duruma getirecek toplumsal bir iştir.

Realizm açısından eğitim; toplumsal uyum sürecinin, kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılarak hızlandırılmasıdır.

Marxizm açısından eğitim, kişiyi, üretimde bulunacak şekilde yetiştirmiş; doğayı denetleyip değiştirebilecek çok yönlü eğitime sürecidir.

Natüralizm açısından eğitim, doğal olgunlaştırılması arttırılmış kişinin bu özelliğini gösterebilmesini sağlama işidir (Kaygusuz, 1997).

İdealizm açısından ise eğitim, bireyi güzeli, iyi ve doğruyu aramaya yöneltecek ve Tanrı'ya ulaştıracak araçtır (Kazu, 2002: 74).

Temelinde, toplum düzeninin etkisi bulunan eğitim; o topluma egemen bulunan sınıfın dünya felsefesi ışığında biçimlenip, gelişirken; toplumun değer, davranış ve bilgi ilkelerine uygun olarak o toplumun üyesi olan bireyi biçimlendirmeyi hedefler (Kaygusuz, 1997). İnsanlığın başlangıç tarihinden günümüze kadar uzanan köklere sahip olan eğitimin (Fidan ve Erdem, 1998: 48) pek çok eğitimci ve düşünür tarafından pek çok kez tanımlanmıştır. Bu tanımları kısaca özetleyecek olursak:

Eğitim aşamalarından geçen kişinin davranışlarından, bir değişim olmasını amaç edinen (Varış, 1998: 14); başka bir deyişle, belirli bir plan çerçevesinde kasıtlı olarak, bireyin kendi yaşantıları yoluyla bireyin davranışlarında istendik değişim meydana getiren (Ertürk, 1994: 10; Bademci, 1999: 28); kişileri ve toplumları düşünen, amaçları olan, retken, doğru ve hızlı karar verebilen bir duruma getiren (Çömlek, 1998: 314); bireylerde bazı yeni davranışlar kazandırılmasını sağlayan (Baykal, 2001: 1), toplumları düzeyli bir yaşam biçimine ulaştıran; ayrıca içinde bulunulan topluma ait bilgi, beceri ve değerleri bir sonraki kuşağa planlı bir biçimde aktarma sürecidir (Harmandar, 2004: 3).

Kavramsal açıdan üzerinde sıkça durulan değer kavramına; literatürde Antik Çağ filozoflarının görüşlerinden itibaren rastlanmaktadır ve pek çok filozofçada tanımlanmış olan değer kavramı ekonomi alanın terimi iken etiğe ekonomiden geçmiş olduğu belirtilir (Kuçuradi, 1998: 11). Değer kavramı, sosyal bilimlere Znaniecki tarafından kazandırılmış olup Latince de “güçlü olmak” ya da “kıymetli

olmak” anlamlarını taşıyan “valare” kökünden türetilmiş bir kelimedir (Bilgin, 1995: 83). Dolayısıyla, toplumsal hayatın biçimlenmesi ve insan davranışlarını açıklamada önemli bir yere sahip olan değerler kavramı muhteva bakımından ekonomide geçen değer kavramından ayrı bir terimdir (Kuçuradi, 1998: 11). Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan, soyut ölçü, bir şeyi değdiği karşılık, kıymet olarak Türk Dil Kurumu’nun Türkçe sözlüğünde (2005: 483) tanımlanan değer kavramı kültürler arası farklılıklar göstermesi bakımından antropolojiyi bireyin davranışları üzerinde etkisi bakımından psikolojiyi, toplumsal bir olgu olması bakımından ise sosyolojiyi ilgilendirmektedir (Schwart, 2005: 21; Sönmez, 2008). Bu çok boyutlu bakış açıları değer kavramı ile ilgili çeşitli tanımlar yapılmasına neden olmuştur. Bu tanımlardan bazıları şu şekilde ifade edilmektedir: Değerin tanımı felsefe terimleri (1975) sözlüğünde şu şekilde tanımlanır. İhtiyaç duyan, isteyen bir varlık olarak kişinin nesne ile olan bağlantısında beliren şey; eğitim terimleri (1974) sözlüğünde ise, güzellik, ahlaksal, ruhsal ve toplumsal yönlerinden bir varlığın taşıdığı varsayılan yararlı ya da yüksek nitelik olarak yapılmıştır (Akt. Aydın, 2011: 39-45).

Bireyin tercih ve davranışlarında belirleyici olup, sosyal bütünlüğün ayrılmaz bir parçası olan değerler (Turan ve Aktan, 2008: 227-259) bir şey arzu edilemez veyahut arzu edilebilir olduğu hakkındaki inanç olarak da tanımlanabilmektedir (Güngör, 1993: 27-29).

Değer yargılarını temel alan değerler (Halstead, 1996: 6), bir toplumu ayakta tutan önemli bir etkidir (Bursalıoğlu, 1998: 5). Toplum tarafından en faydalı, doğru ve iyi olduğu kabul edilen, toplumca kabul görmüş davranışlar olan değerler (Kuter ve Kuter, 2012: 75), bireyler tarafından art arda tekrarlanan insanların gururlanarak sergiledikleri inanç, duygu ve tutumlardır (Raths ve ark., 1996).

Güngör’e göre değerler, çeşitli insanları ve o insanlara ait niyetleri, istek, davranış ve nitelikleri değerlendirmede başvurulacak bir kriterdir (Güngör, 1995: 11-12). Değerler, toplumsal, ahlaksal, ruhsal veya estetik yönden bir faaliyete, nesneye ya da varlığa tanınan üstünlük veya önem olarak tanımlanmıştır. Başka bir tanıma göre ise değerler, eleştirirken veya karar verirken fikir veren, kişilik ve dürüstlüğü belirleyen genel davranışlara yön veren inançlar, ilkeler ve hayat görüşüdür (Halstead, 1996: 4).

Aydın, değerler hakkında yapılan tanımlanmaların şu şekilde özetlenebileceğini belirtmiştir; Genel olarak ilgi gösterilen, arzu edilen şeylerdir. İçerdiği inançlar nedeniyle alışkanlıklar taşıyan olgulardır. İçerik ve kaynak bakımından farklı olsalar da bir biçimde sosyaldirler. Bireylerin yapıp ettiklerini rasyonelleştirerek içselleştirmelerine imkân sağlarlar. Her alanla ilgili olmalarına karşın alanların kendine özgü değerleri de mevcuttur (Aydın, 2003: 122)

Tamda bu noktada ‘Değerler eğitiminin imkânı’ üzerine bir çalışma yapma ihtiyacı duyulduğu varsayımından yola çıkarak, yazın alanda yapılan çalışmalar incelemek üzere, söz konusu alana ışık tutacak, yeni çalışmalara kaynaklık edebileceğini düşündüğümüz betimsel bir çalışma yapılmıştır. Çalışma dört bölümden oluşmakta olup; ilk bölümde disiplinler açısından değer kavramı, ikinci bölümde değerler eğitiminin kavramsal çerçevesi, üçüncü bölümde değerler eğitimi sürecinde kullanılan yaklaşımlar, dördüncü bölümde ise değerler eğitimi sürecinde aile, medya, toplum ve okulun rolü konuları üzerinde durulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

DİSİPLİNLER AÇISINDAN DEĞER KAVRAMI

1.1. FELSEFİ AÇIDAN DEĞERLER KAVRAMI

Bir düşünme faaliyeti olan felsefe; Yunanca “seviyorum, arıyorum, peşinden koşuyorum” anlamlarına gelen phileo ve “bilgelik, bilgi” anlamlarına gelen sophia kelimelerinden türetilmiştir (Cevizci, 1999: 332-333).

İnsanın düşünebilme özelliği sayesinde, felsefe ve felsefi alanlar doğmuştur (Tozlu, 1997: 20). İnsanın dünya ile ilişkilerinin eylemlerinin sonucu olarak ortaya çıkan değerler, bu özelliğinden dolayı felsefenin ilgilendiği temel konular arasında yerini almıştır (Cevizci, 2006: 52).

Tarihi süreç içerisinde değerler kavramı ile en fazla ilgilenen alan felsefe olmuştur. Değerler kavramının tanımına ilişkin tartışmaların uzun bir geçmişi vardır. Değerler, toplumsal yapıyı düzenleme işlevinden dolayı, felsefe alanında sadece teorik bir konu olarak ele alınmamış pratik bir ilgi ve tartışma konusu olarakta kendine yer bulmuştur (Kılıç, 2011: 51; Tozlu, 1997: 81).

Değer kavramı, felsefe tarihi boyunca her dönem ilgi görmüştür, ilk çağ filozoflarında günümüzdeki kullanılan anlamda bir değer kavramına rastlanmasa da değer problemi felsefi bir sorun olarak ortaya çıkmıştır (Keskin, 2008: 14). Bunları kısaca gözden geçirecek olursak, Sokrates’ten önce, felsefi araştırmacının merkezini tabiat metafiziği oluşturuyorken, Sokrat ve sofistlerden itibaren değer ve insan problemi ortaya çıkmıştır (Ülken, 2001: 208). Değer problemi filozoflarca, mutluluk, haz, adalet, erdem, iyi, yanlış, doğru, kötü vb. kavramlarla ilişkilendirilmiştir (Çotuközen, 1991: 145). Değerler konusu ile ilgili olarak felsefe tarihi sürecinde yapılan tartışmaları nesnelci ve öznelci değer anlayışları olmak üzere iki başlık altında toplamak mümkündür. Nesnelci değer anlayışı açısından değerler, kendi başlarına bir varlıkları ile gerçeklikleri vardır ve öznenen bağımsızdırlar (Gündoğan, 2007: 76). Değerlerin nesnel olduğuna inananlar için, değişen değerler değil, onları algılayan bireyler ile gruplardır ve bu nedenden dolayı değerlerin nesnel olmadıkları söylenemez (Arslan, 2005: 30). Dewey’e göre değerler tecrübi ve nesnel

olarak test edilmelidir, çünkü değerler eylemin sonuçlarının tahminleridir (Shook, 2002: 124). Öznelci değer anlayışı açısından değer ise, insanlar tarafından fertler ve kültürler ile bağlantılı olarak anlaşılır (Bakar, 2011: 152). Değerler onu kuran bir özne sayesinde oluşmuştur. Bu özne bir fert olabileceği gibi toplumda olabilir (Gündoğan, 2007: 76). Değerler o dönemde her ne kadar öznelci ve nesnelci bakış açılarına göre ikiye ayrılmış olsa da her iki açıdan da ele alındığında yapılan değer sınıflandırılmaları kısaca şöyledir; dinsel değerler; sevap ve günahı, hazcı değerler; haz ve acıyı, bilgi değerleri; doğru ve yanlış, estetik değerler; güzel ve çirkini, ahlaki değerler ise iyi ve kötüyü çift kutuplar şeklinde sınıflandırmışlardır (Özlem, 1998: 8). Sofistlerin en tanınmış temsilcilerinden Protolgoras'ın "İnsan herşeyin ölçüsüdür" önermesinden de anlaşılacağı gibi değerler insan merkezci ve öznelci bir felsefe biçiminde habercisidir. Sofistlerin değerleri, öznenin şeylere attığı nitelermeler, insana ait yüklemeler saydıkları görülmektedir. Öznedeki anlayışın ortaya çıkmasını sağlamış ilk grup olan Sofistlere göre değerleri doğal gerçekçilikle değil; bireylerin ihtiyaçlarından dolayı ortaya çıkmış olmasından dolayı her zaman geçerli olamazlar (Özlem, 2010: 174). Sokrates'e göre ise nesnel bir varlığa sahip olan değerler (Uysal, 2003: 54), bütün insanlar için geçerlidir ve bireyin zihninde uyandırılmayı beklerler (Kale, 2004: 30). Sokrates, cömertlik, cesaret, adalet, doğruluk vb. değerler hakkında bireyler arasında bir görüş birliği olduğuna inanıyor, insanlar bu tür değerler veya kavramlar hakkında başta farklı şeyler dile getirseler de bu kavramlar Sokratik yöntem ile sorgulandığında onların benzer hatta aynı şeyleri vurguladıklarının anlaşılacağını savunuyordu. Dolayısıyla Sokrates'e göre değerler nesnel bir varlığa sahiptir. Sofistlere karşı bu görüşü ile Sokrates bilgide ve değerde nesnelciliğin temsilcisi olmuştur (Uysal, 2003: 54). Değerler konusuna en fazla önem veren filozof Platon'dur (Kılıç, 1996: 359; Ülken, 2001: 207). Ona göre kişinin eğilimlerinden kanılarından bağımsız olan (Uysal, 2003: 54) değerler mutlak olarak iki kere ikinin dört etmesi gibi doğru veya yanlıştır. Bu nedenledir ki bir yargı konusunu oluşturan gerçek nesneldir (Arslan, 1998: 119). Aristoteles'e göre ise "şeylerin tabiatlarına" ait olan değerleri okul keşfeder, böylece insan zihninin bir ürünü olmayıp, öznenin bağımsız bir varoluşa sahiptirler. Aristoteles'e göre insanın mutlu olması, mutlu yaşaması için "Phronomos" yaşama ustası şarttır ve bu da ancak doğru olanın seçilerek, eylemde bulunulmasıyla mümkündür (Kale, 2004: 30). Sonuç

olarak Aristo'da değeri nesnelci olarak kabul etmiştir (Özlem, 2010: 178). Ortaçağda iyi insan ahlaklı ve dindar olan insandır (Kale, 2004: 31). Ortaçağda Hristiyan ve İslam felsefeleri değerler konusunda büyük ölçüde Platon ve Aristoteles'ten etkilenererek “varlık değerle doğmuştur” görüşünü benimsemişlerdir. Ortaçağda değerlerin nesnelliği görüşü kabul görmüştür (Özlem, 2010: 180). Değer sorunun kökleri Antik Çağlara kadar uzanıyor olsada genel geçer nitelikli bir değer felsefesinin kuruluş ve gelişmesi 19. Yüzyılın ortalarına denk gelmekte ve bu süreçte değerleri duygusal temelli sayarak öznelci bir tavır sergileyen Alman filozof Roudof H. Lotze'nin ilk anılması gereken isim olduğu belirtilmektedir (Henckman, 2004: 147). Doğru-yanlış, iyi-kötü, güzel-çirkin değerlerini “axialogy” veya “değerler felsefesi” olarak bilindiği söylenebilir (İzgar, 2013: 21). Ahlak, sadece kötü ve iyinin ne olduğunu anlatmakla yetinirken, ahlak felsefesi bir davranışın kötü ya da iyi olduğu yargısına nasıl varıldığını inceler. Konu bakımından ahlak felsefesi, insanı, insanın tavır, tutum ve davranışlarını gerek ferdi, gerekse toplumsal sahada inceleme amaç edinmiştir. Bireyin eylemlerinde baskın olan niyet, istek ve arzuların ardında duran niyet ve hedefleri sorgular. Erdemlilik ile erdemsizliğin, iyinin ve kötünün anlamını belirleyerek genel ilklere varıp bu ilklerin genel-geçerliliğini araştırır. Felsefi bir disiplin olarak etik; sonuç olarak, ahlaki olanın temellendirilmesi ve eleştirel tarzda aydınlatılması anlamındadır (Çilingir, 2000: 13). Bireyin içinde bulunduğu ortama ve çevreye uyumunu sağlayan değerler, yaşam boyu değişir ve gelişir. Güdülerle dünyaya gelen insanın yaşayabilmek için yapacağı davranışların duyuşsal ve bilişsel öğelerinden oluşan soyut bir kavramdır değerler. Toplumsal değerler, ilkeler, tutum, eylem, inanç ve kurallar açısından toplum üyelerini yöneten yazılı olmayan şemalar sunar (Köknel, 2007: 18). İnsan yaşamının zorunlu bir ögesi olarak (Timuçin, 2004: 119) ortaya çıkmaktadır (Cevizci, 2006: 52), dolayısı ile insanın olmadığı bir yerde değerlerden bahsetmek mümkün görülmemektedir. Bir değer olarak insan aynı zamanda değerlerin öznesidir (Kılıhoğlu, 1998: 377).

Toplumsal yapının değişmeye başlamasıyla geçen zamanda yabancılaşma ile tanışan insan, kimliklerini kaybettiğini fark etmeye başlamış ve özne kendini yabancılaşmadan kurtararak tekrar hayata bağlayacak olan değerler arayışına girmiş; çoğulculuğu, farklılığı, genel geçerlik iddiasındaki önermelerde parçalanmayı yapı-

bozumu; farklı alanlarla, ötekilerle diyalogu keşfederek bu değerleri benimsemiştir (Kale, 2004: 33).

1.2. PSİKOLOJİK AÇIDAN DEĞER KAVRAMI

Psikoloji “insan davranışlarının ilmi” şeklinde tanımlanınca erdemlerde onun araştırma sahalarının biri konumuna gelmektedir (Güngör, 1993: 157). Bireyin yaşamında temel ilkelere karşılık gelen değerler vasıtasıyla birey pek çok davranışı bir diğerine tercih etmektedir. Davranışlarda zaman içerisinde benimsenip benimsenmemesi durumlarına göre geliştirmekte yahut değişmektedir (Çalışkur, 2010: 8). Değer kavramı psikolojide; toplumda neyin kötü, neyin iyi yanlış veya doğru, arzu edilir veya edilmez olduğu konusundaki görüşler standartlar (Budak, 2003) veya bir gruba ait üyelerin duygusal açıdan bir bağlılık hissedip davranışı genelleştirecek belirli hedefleri ve eylemleri yargılamak için bir standart oluşturmastır. Değerlerin psikologların dikkatlerini çekmesinin sebebi bireyin davranışlarının devamlılık ve düzenini anlamaya yarayan araçlar olmasıdır. Değerler; tutum, ihtiyaç, güdü, zekâ, karar verme, inanç gibi kavramlarla ilgili olarak psikoloji de ele alınmıştır (Misket, 1985; Akt: Akbaş, 2004: 52). Psikoloji açısından değerın önemi felsefe olduğu gibi objektif ya da sübjektif bir esasa dayanmış olup olmamasında değil, bireyin davranışlarını yönlendirmede üstlendiği rolle ifade edilmektedir. Bu nedenledir ki psikologlar değerler kavramını; bir şeyin taşıdığı anlamların toplamı, kişinin nesne hakkındaki bilgisinin tamamını kapsayan; bir inanç olarak ele alırlar. Değerler, inanç türleri bakımından “tavsiyeci ya da yasaklayıcı” inançlar içerisinde yer almaktadır (Güngör, 1995: 28, Roleach, 1973: 6-7). İnsan davranışlarda önemli bir etken olan değerlerin, toplum desteğine paralel olarak, bireyin davranışları üzerindeki etkisi azalıp yahut artmaktadır (Güngör, 1995: 70).

1.3. SOSYOLOJİK AÇIDAN DEĞER KAVRAMI

Sosyal bir boyuta sahip olan değerler kavramı, Sofistlerin günümüze değin pozitivist anlayışın etkisinde, salt bireysel gerçekçiliği ifade ettiği (Özensel, 2003: 231), pozitivist anlayışın etkisiyle öznel olduğu için hiçbir gerçekçiliğe sahip olmadığı (Aydın, 2010: 185; Avcı, 2007a: 14), ahlaki ve öznel kriterlerle

incelenebileceği, bilimsel açıdan ele alınamayacağı gerekçesiyle (Dilmaç, 2007: 19) sosyolojinin konusunun dışında bırakılmış ancak, son yıllarda toplumsal değer çalışmaları sosyolojinin önemli bir inceleme alanı olmuştur (Özensel, 2003: 231). Çalışmalarının bütününe genel olarak dağılmış “geleneksel bir teorik perspektif” olmasa da Weber’i sosyoloji tarihine toplumsal bir olgu olarak, değerlerin ele alınmasını sağlayan bir öncü olarak görebiliriz (Bendik, 1962; Akt: Özensel, 2003: 221). Toplumun tamamı tarafından kabul görmüş, süreklilik arz eden normatif yargılar olan değerler (Turan ve Aktan, 2008: 233-234) toplumun gerek ekonomik gerekse politik ve kültür yaşantılarından etkilenecek topluma özgü bir değerler sistemi oluşturur. Bu sistem toplumun kültürel yapısını oluşturur (Kirman, 2004: 57). Değerler bu nedenle toplumdan topluma farklılıklar gösterirler. Toplumu oluşturan bireyler ise zamanla kendilerine sunulan bu değerleri kişiselleştirerek yaşantı haline getirirler (Elkatmış, 2009: 335-365). Toplumların kendilerine ait kültürleri, her kültürün de kendine ait değerleri vardır (Güngör, 1995: 136; Özkul, 2009: 54). Değerler ait oldukları toplumun kimlikleridir. Toplumdan topluma değerler değişiklik gösterebileceği gibi (Özensel, 2003: 222) bazı toplumlarca da ortak olarak benimsenmiş değerler mevcuttur (Aydın, 1994). Değerler tarafından toplumdaki ideal davranma ve düşünme yollarına işaret edilmektedir. Sosyal olarak kabul edilebilecek davranışın adeta şemasını çizen değerler aracılığıyla birey düşünce ve hareketlerini gösterebileceği en iyi yolu kavrayabilmektedir (Fichter, 1990; Akt: Balcı, 2008: 8). Bireyleri bir arada tutarak güçlü toplumları oluşturma gücü değerlerin çokluğu ve bağlayıcılık gücü ile ilişkilidir. Bireyleri bir arada tutacak olan nicelik ve nitelikteki değerlerin; yenilenememe, aktarılamama, gelişememe gibi durumları toplumları olumsuz yönde etkileyebilecektir (Yeşil ve Aydın, 2007: 67). Tüm bunların yanında toplumlardaki hızlı değişim ve gelişmelerde değerlerin değişmesine sebep olmakta hatta pek çok değerinden ortadan kalkmasına sebep olmaktadır (Doğan, 2007: 630).

Sosyoloji, toplumu ve bireyi ilgilendiren konularda değerlendirme yapan, toplum ile kültüre önem ve anlam veren, (Avcı, 2007a: 20), Toplumun tamamı tarafından benimsenmiş, süreklilik gösteren, normatif yargıları olan değerlerin (Turan ve Aktan, 2008: 233-234) tanımlamayı, toplumsal olgu, kavram ve süreçlerle

olan etkileşimleri, ortaya çıkış yolları, tipleri ve belli somut durumlarda karşılaşılan değer çatışmaları üzerinde durmaktadır (Avcı, 2007b: 820).

1.4. DİNİ AÇIDAN DEĞER KAVRAMI

Değerin teorik açıdan iki yönü vardır. Bunlar inanma ve bilmedir. Değerler dine inanma ekseninde sıkı sıkıya bağlı bulunmaktadır. Din değerleri meydana getirirken, değerler dinin dokusunu oluşturmaktadır (Aydın, 2003: 121-144). Başlangıçta Batı Hristiyan ve Müslüman dünyasında eğitim din merkezli gerçekleşmekteydi (Attas, 1991: 82). Eğitimin dini bir kimlik kazanmış olduğu Ortaçağ'ın ardından modern dünyada seküler bir eğitim anlayışı; eğitimin dini niteliğini ortadan kaldırmıştır (Tosun, 2002: 41). Transandantal alana ait metafizik öğeler aydınlanma dönemi sonrasında eleştiriye uğramış ve bu alana “insan” egemen olmaya başlamıştır. Seküler dünya ve dini görüşler arasında bir geçiş dönemine girilmiş ve eğitim sistemleride değişime uğramaya başlamıştır (Doğan, 2001: 151-159). İslam ile diğer dini geleneklerin “fazilet” olarak nitelendirdikleri kavrama modern düşünce “değer” adını vermiştir (Bakar, 2011: 151). Dinin toplumsal kontrol ve toplumda birlik bütünlüğü sağlamak amacıyla toplumsal (Arslanoğlu, 2005), kişilik bütünlüğüne sahip, ruh sağlığı yerinde bireyler yetiştirmek üzere eğitimsel açıdan fonksiyonları vardır (Ekşi, 2006). Dolayısı ile din ve değerler arasında ayrılmaz bağ vardır. Hatta bazı çalışmalarda din değer olarak görülmektedir. Lise öğrencileriyle yapılan bir çalışmanın sonucunda öğrencilerin ruh sağlıklarını koruyabilmeleri için başa çıkma faktörü olarak dinin pratik uygulaması olarak sayılan dua etme ile bir ilişki bulunmuştur (Arıcı, 2006: 557). Eğitim sistemleri toplumların geleceğinin teminatı nesilleri yetiştirirken belirlediği hedeflerde en önemli ölçütler toplumun sahip olduğu değerlerdir. Verilecek olan eğitimde örtülü veya açık bir şekilde toplumsal kurumların değerlerine uygun olarak düzenlenir (Kaymakcan ve Meydan, 2011: 30). Bu nedenle değer öğreniminde yadsınamaz bir yere sahip olan dini eğitimde çağa uygun olarak, toplumun beklentileri ile değerlerini göz önüne alarak sürekli kendini yenilemelidir. Gerek dinin doğrudan veya dolaylı yoldan toplumsal değerlerin oluşumu beslenmesi muhafazası ve sonraki nesillere aktarımı temin ediyor olması nedeniyle (Günay, 1998:45) gerek başta sosyo-kültürel çevre ve kişilik yapısı olmak üzere pek çok etken neticesinde oluşan kişisel değerler

içerisinde dini değerlerin önemli bir yere sahip olması (Yapıcı ve Zengin, 2003: 188); gerekse, dinin doğrudan ya da dolaylı yoldan toplumsal değerlerin oluşumu, beslenmesi, muhafazası ve sonraki nesillere geçişini temin ediyor olması (Günay, 1998: 45) nedeniyle değerler ve din birbirleri ile sıkı bir ilişki içindedir. Kuran-ı Kerim'in ilk tebliğlerinde; öğrenme ve öğretmeye, okumaya-yazmaya ve bu saydığımız kavramlara bağlı ahlaka geniş ve üstün bir yer verilmiştir. Hz. Muhammed (SAV) Kuran-ı Kerim'de yer alan "Ve muhakkak sen, mutlaka çok büyük bir ahlak üzeresin" (Kalem Suresi: 4; kuranmeali. org.,2016) mealindeki ayeti, "Ben huyların en özenilir, en yüksek derecede olanlarını gereği gibi tamamlamak için gönderildim." şeklinde açıklarken, ahlaki yasayı, yüceliğine işaret etmiştir. Erdemler, öğretme ve öğrenmede İslam dini açısından en yüce temel, en sağlam dayanağı halini almıştır (Ayasbeyoğlu, 1991: 101).

1.5. DEĞER TÜRLERİ

Değer kavramı; felsefe, sosyoloji, din, psikoloji gibi birçok alanın ilgisini çekmiş, bu farklı disiplinlerin etkisiyle de çok karmaşık ve çok yönlü bir yapı kazanmıştır.

Değer türlerini aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür.

- Ahlaki değerler
- Estetik değerler
- Dini değerler
- Bilimsel değerler
- Hümanist değerler
- Evrensel değerler
- Siyasi değerler
- Etik değerler
- Teknik değerler
- İktisadi değerler
- Hukuki değerler (Bolay, 2007: 14)

1.6. DEĞERLERİN SINIFLANDIRILMASI

Değerlerin tanımlanması noktasında olduğu gibi sınıflandırılması noktasında da pek çok farklı görüş bulunmaktadır ancak değerlerin kategorileri ve çeşitli özellikleri arasındaki farklılık ve benzerliklerin anlaşılması açısından değerlerin sınıflandırılması şarttır. Boyutlarını açıkça ifade etmek çok zor olan değerlerin, herkes tarafından kabul görmüş bir sınıflandırmasından bahsetmek mümkün değildir. Değer testi psikolojisi de ilk olarak 1928 yılında Spranger tarafından uygulanmış; deneklerin şahsiyet tiplerini, her birinin hâkim olduğu değere uygun olarak ayırmaya çalışmış ve çalışmalarının bir sonucu olarak değerleri, Siyasi, Estetik, İktisadi, Teorik, Dini ve Sosyal değerler olarak altı grup şeklinde toplanmıştır (Güngör, 1993: 84). Spranger tarafından yapılmış olan bu sınıflandırma en çok kabul gören sınıflandırma (Akbaş, 2004: 30). Sonraki yıllarda Spranger tarafından oluşturulan söz konusu bu çalışma Allport, Verno ve Lindzey tarafından bir ölçeğe dönüştürülmüştür. Aşağıda yer alan tabloda bu değer grubunu ayrıntılı bir şekilde göstermektedir (Güngör, 1993: 90; Topkaya, 2011: 21; Akbaş, 2004: 30).

Tablo 1: Spranger Değer Sınıflaması

Bilimsel Değerler	Gerçeğe, bilgiye, muhakemeye ve eleştirel düşünceye önem verir. Bilimsel değerleri olan insan deneysel, eleştirici, akılcı ve entelektüeldir
Ekonomik Değerler	Yararlı ve pratik olana önem verir. Ekonomik değerlerin hayatta önemszenmesi gerektiğini belirtir.
Estetik Değerler	Simetri, uyum ve forma önem verir. Birey hayatı olayların bir çeşitliliği olarak görür. Sanatın toplum için zorunluluk olduğunu düşünür.
Sosyal Değerler	Başkalarını sevme, yardım ve bencil olmama esastır. En yüksek değer insan sevgisidir. Bu insan sevgisini insanlara sunar. Nazik ve sempatiktir, bencil değildir.
Politik Değer	Her şeyin üstünde kişisel güç, etki ve şöhret vardır. Esas olarak kuvvetle ilgilidir.
Dini Değer	Evreni bir bütün olarak kavrar ve kendisini onun bütünlüğüne bağlar. Dini uğrunda dünyevi hazları feda eder.

Rokeach ise değerleri amaçsal ve araçsal olmak üzere iki başlık altında toplamış, her bir grupta 18 değere yer vermiştir. Araç değerler; hayatın temel amaçlarına (mutluluk, güvenlik, rahat bir yaşam vb.) ulaşmada kullanılabilecek davranış tarzlarını kapsamaktadır (hırs, bağımsız, neşeli, sevecen vb.) (Rokeach, 1973:7; Akt. Bektaş, 2012: 21; Bilgin, 1995: 84). Rokeach'ın yaptığı sınıflandırmaya Tablo 2'de yer verilmiştir.

Tablo 2: Rokeach'ın Değer Sınıflaması

Temel Değerler	Araç Değerler
Rahat bir hayat	Hırslı/tutkulu /ihtiraslı olmak
Heyecan verici yaşam (heyecanlı bir hayat)	Açık fikirli (geniş görüşlü) olmak
Bir şeyler başarma hissi	Yetenekli / ehil olmak
Barış içinde bir dünya	Neşeli olmak
Güzel bir dünya (güzellikler dünyası)	Temiz olmak
Eşitlik	Cesur olmak
Aile güvenliği	Affedici/bağışlayıcı olmak
zgrlk (bağımsızlık, serbest seçim)	Yardımsever olmak
Mutluluk	Dürüst olmak
İçsel ahenk / huzur	Hayal gücü kuvvetli olmak
Olgun aşk	Bağımsız olmak
Ulusal güvenlik (milli güvenlik)	Mantıklı olmak
Zevk, haz	Aydın- münevver olmak
Kurtuluş	Sevgi dolu/sevecen olmak
Kendine saygı	İtaatkr olmak
Sosyal itibar	Kibar olmak
Gerçek dostluk	Sorumlu (güvenilir) olmak
Bilgelik- Akıllılık	Kendini kontrol edebilmek

Değerleri sınıflandırmada geniş bir yelpaze kullanan Schwartz on değer grubu belirlemiş ve her bir değer grubu içinde çeşitli değer beklentileri oluşturmuştur (Akbaş, 2004: 34). Bu on değer grubu, dünyadaki yaklaşık yetmiş farklı kültür içerisinde yer alan değerler belirlenerek bu değerleri; iyilikseverlik (insanların, kişisel iletişim içerisinde bulundukları insanlarla huzurlarını sağlamak ve korumak), güç (insanları, mevki, itibar ve kaynakları kontrol etme), geleneksellik (dini ve geleneksel faaliyetlerde retlendirme), evrensellik (diğer insanlara karşı hoşgörülü olma, onların iyiliğini düşünmek), özyönelim (hareket ve otonom düşünce), yaşamdan haz duyma (ben merkezli duygusal açıdan bağlı olması ve kendini sınırlama), başarı (rekabete dayalı kişisel başarı), güvenlik (toplumun, bireyin ilişkilerinin ve düzeninin sağlanması, emniyet ve telkin) şeklinde Schwartz tarafından sıralanmış olup (Hitlin ve Aliavin, 2004: 359-393; İşcan, 2007) toplam değer sayısı elli altı olan Schwartz'ın değer gruplaması Tablo 3'de verilmiştir (Topkaya, 2011: 23-24).

Tablo 3: Schwartz Değer Sınıflandırması

Değer Grupları	Değerler
Güç: Toplumsal konum, insanlar ve kaynaklar üzerinde denetim gücü	Sosyal güç sahibi olmak, otorite sahibi olmak, zengin olmak, toplumdaki görüntüyü koruyabilmek, insanlar tarafından benimsenmek
Başarı: Toplumsal standartları temel alan kişisel başarı yönelimi.	Başarılı olmak, yetkin, muktedir olmak, hırslı olmak, sözü geçen biri olmak, zeki olmak
Hazcılık: Bireysel zevk ve hazza yönelim	Zevk ve hayattan tat almak
Uyarılım: Heyecan ve yenilik arayışı	Cesur olmak, değişken bir hayat yaşamak, heyecanlı bir yaşantı sahibi olmak.
Öz yönelim: Düşünce ve eylemde bağımsızlık	Yaratıcı olmak, merak duyabilmek, özgür olmak, kendi amaçlarını seçebilmek, bağımsız olmak, kendine saygısı olmak
Evrenselcilik: Anlayışlılık, hoşgörü ve tüm insanların ve doğanın iyiliğini gözetmek	Açık fikirli olmak, erdemli olmak, toplumsal adalet, eşitlik, dünyaya barış istemek, güzelliklerle dolu bir dünya, doğayla bütünlük içinde olma, çevreyi koruma, iç uyum

İyilikseverlik: Kişinin yakın olduğu kişilerin iyiliğini gözetme ve geliştirme	Yardımsever olmak, dürüst olmak, bağışlayıcı olmak, sadık olmak, sorumluluk sahibi olmak, gerçek arkadaşlık, olgun sevgi, manevi bir hayat, anlamlı bir hayat, alçak gönüllü olmak
Gelenek severlik: Kültür ya da dinsel töre ve fikirlere saygı ve bağlılık	Alçakgönüllü olmak, dindar olmak, hayatın bana verdiklerini kabullenmek, geleneklere saygılı olmak, ılımlı bir hava
Uyma: Başkalarına zarar verebilecek ve toplumsal beklentilere aykırı olabilecek dürtü ve eylemlerin sınırlandırılması	Kibarlık, itaatkâr olmak, anne babaya ve yaşlılara değer vermek, kendini denetleyebilmek.
Güvenlik: Toplumun var olan ilişkileri ve kişinin kendisinin huzur ve sürekliliği	Ulusal güvenlik, toplumsal düzenin sürmesini istemek. Temiz olmak, aile güvenliği, iyiliğe karşılık vermek, bağlılık duygusu, sağlıklı olmak

Felsefe tarihindeki, nesneleri ve öznelci bakış açılarına göre farklılıklar gösteren değer sınıflandırmalarını birleştiren Özlem'in değer sınıflandırması aşağıda yer alan tablodaki gibidir (Özlem, 2002: 284; Çakıcı, 2010: 16).

Tablo 4: Özlem'e Göre Değerlerin Sınıflandırılması

Hazcı (Hedonist) Değerler	olumlu: haz, olumsuz: acı
Bilgisel Değerler (Bilgi Değerler)	olumlu: doğru, olumsuz: yanlış
Ahlaksal Değerler	olumlu: iyi, olumsuz: kötü
Estetik Değerler	olumlu: güzel, olumsuz: çirkin
Dinsel Değerler	olumlu: sevap, olumsuz: günah

Winter, Kirkpatrick ve Newton'a göre ise değerleri küçük gruplar bağlamında aile değerleri, bireysel ve toplumsal değerler olarak sınıflandırılır (Akt. Akbaba, 2003: 18). White tarafından değerler, pratik değerler, oyun ve eğlence değerleri, kaygı anlatan değerler, ego değerleri, sosyal değerler, fizyolojik değerler, bilişsel değerler ve diğer değerler olmak üzere sekiz başlık altında kategorize edilmiştir. Bu değerler Tablo 5'te gösterilmiştir (Topkaya, 2011: 23).

Tablo 5: White Göre Değerlerin Sınıflandırılması

Fizyolojik Değerler	Beslenme, Cinsellik, Dinlenme, Sağlık, Güvenlik, Konfor
Sosyal Değerler	Cinsel aşk, Aile sevgisi, Dostluk
Ego Değerleri	Bağımsızlık, Kendini gerçekleştirme, Kabul görme, Öz saygı, Başatlık, Saldırganlık
Kaygı Anlatan Değerler	Heyecansal güvenlik
Oyun Ve Eğlence Değerleri	Yeni yaşantı, Eksitasyon, Heyecan, Güzellik, Mizah, Kendini ifade edicilik
Pratik Değerler	Pratik duygu, beceriklilik, Sahip olma, İş/çalışma
Bilişsel Değerler	Bilgi
Diğer	Mutluluk, Genel olarak değer

Harold Laswell ve Abraham Kaplan (1950) değerleri, bütün toplumlar tarafından paylaşılan; zenginlik, saygı görme, başkaları üzerinde güç ya da etki, bağlılık veya sevgi ve arkadaşlık, memnuniyet ve huzur duygusu, bilgi ve kavrayış, bir şeyleri başarma kabiliyeti, doğruluk ve sorumluluk olmak üzere sekiz değer şeklinde tanımlamışlardır (Akt. Keskin, 2008). Değerleri ahlaki değerle ve ahlak olmayan değer olarak ikiye ayıran Lickona göre; ahlaki değerler; sorumluluk ve dürüstlük gibi yükümlülükler içerirler birey istemese bile bunlara uyma zorunluluğu hissedebilir. Ahlaki değerler bireye yapması gerekeni bildirirler borcuna sadık olmak, ailesiyle ilgilenmek, insani ilişkilerde adil olmak, sözünde durmak gibi. Ahlaki olmayan değerler ise, bireye belirli bir zorunluluk yüklemeyen bireyin yapmaktan hoşlandığı ve yapmak istediği değerleri ifade ederler (Linkona, 1991: 38).

Değerler, insanların ahlaki olgunluğa sahip oluş düzeylerine göre, Shaffer tarafından adil olma (kendine güvenen, erdemli, sağlam karakterli, güvenilir, adaletli), idealist-prensip sahibi olma (kurallara uyan, doğru olanı yapmaya çalışan, net değerlere sahip, ahlaki, vicdani duygusu gelişmiş), dürüst olma (mantıklı, çalışkan, adil, tutarlı, duyarlı olma, kibar, düşünceli, samimi, sadık, güvenilir olma, eşine sadık, onurlu, vefalı, güvenilir, sorumluluk sahibi) şeklinde sınıflandırılmıştır (Shaffer, 2000: 326). Fichter ise, toplumun tabakalaşma sistemine olduğu kadar;

sosyal rollere, davranış örüntüleri ile sosyal süreçlere de yakın olan sosyal değerleri üç bakış açısından sınıflandırılmıştır.

1. Süreklilik gösteren ortaklaşa işlevler temelinde sosyal değerler düzenlenebilir.
2. Zorlayıcılık düzeylerine göre sosyal değerler düzenlenebilir.
3. Değerler kurumsal işlevlerine göre de sınıflandırılabilir (Fichter, 1990: 148).

Değerleri, bireysel, grup ve sosyal değerler olarak üçe ayıran Nelson'un değer sınıflaması aşağıda yer alan tabloda belirtilmiştir (Akbaş 2004: 19; Çakıcı, 2010: 16).

Tablo 6: Nelson'a Göre Değerlerin Sınıflandırılması

Bireysel Değerler	Bireysel değerler seçim yapmada ve satın aldığımız ürünlerde, hobilerimizde olduğu gibi diğer kişisel tercihlerimizle ilişkilidir.
Grup Değerleri	Grup değerleri, belirli bir grubun üyeleri tarafından paylaşılan değerlerdir. Bu grup; aile, kulüp, dini ya da politik bir grup olabilir.
Sosyal Değerler	Sosyal değerler ise adalet, saygı, farklılık, eşitlik gibi değerlerdir ve bireyin mevcut toplumsal yapı içerisinde varlığını devam ettirmesine yarar.

Oldukça kapsamlı bir biçimde Türkçe sözlükte sınıflandırılan değerler şu başlıklar altında toplanmıştır: Bilimsellik, yaşama saygı, adalet, sevgi, özgürlük, özel yaşamın gizliliği hakkı, hoşgörü, şiddete karşı olma, mutluluk, eşitlik, hukukun üstünlüğü, sağlıklı olmaya önem verme, demokrasi, merhamet, cesaret ve eğitim (TDK, 2010).

Ülkemizde de değerler bazı araştırmacılar tarafından sınıflandırılmış olup bunları kısaca şöyle özetlememiz mümkündür:

Değerlerin sınıflandırılması da Sosyolog Ülken değerleri içkin, aşkın ve normatif değerler olarak üç gruba ayırmaktadır.

İçkin değerler; bilgi, teknik ve sanat değerlerinin verdikleri bilinç verileridir.

Aşkın değerler; bilgiden çok, insanın sosyal çevresiyle etkileşiminden doğan kişiler arası değerlerdir.

Normatif değerler ise, lisani, iktisadi ve hukuki ölçü değerleridir. Bu değerlerin vazifesi, değerleri ölçmek ve birbirleriyle karşılaştırmaktır (Ülken, 2001: 359-362).

Güngör ise değerleri yedi grupta toplar. Klasik değerler sınıflandırmalarına uyan Güngör, bu değerlere ahlaki değerleri eklemiştir. Güngör'ün değer sınıflandırması aşağıdaki şekildedir.

1. Dini değerler
2. Estetik değerler
3. Teorik değerler
4. Sosyal değerler
5. İktisadi (ekonomik) değerler
6. Siyasi değerler (Güngör, 1995: 85)

Türk değerlerini olumsuz ve olumlu değerler olarak ikiye ayıran Tezcan ise değerleri; eğitsel, siyasal, ekonomik, aile, boş zamanlar ve dinsel değerler olmak üzere altı kısma ayırır (Tezcan, 2003). Değerleri bireysel ve grup ölçekli değerler olarak sınıflandırmakta mümkündür (Kilby, 1993). Grup yapısının bir parçası olan grup ölçekli değerler ait oldukları grubun norm ve kuralların teşkil edeler. O grubun içsel bağlarını kuvvetlendirir. Özünü oluştururlar. Her grubun kendine ait farklı değerleri vardır. Örneğin bilim insanları için “özgür araştırma” önemli bir grup değeridir. Ait olduğumuz grubun değerleri neyin iyi neyin gerçek neyin olması gerek olduğunu bize gösterirler (Özensel, 2004). Filiz (1998) ise değerleri araçsal (işlevsel) ve içerik (niyetel, amaçsal) değer biçiminde ikiye ayırmıştır. Hultman ve Gallerman' a göre değerlerin sınıflandırılmasına ilişkin bir diğer görüşte; değerlerin örgütsel (kurumsal) ve bireysel değerler biçimde sınıflandırılabileceği biçimindedir. Sosyal bir ürün olan bireysel değerler toplumun bir veya daha fazla kurumu aracılığıyla, sürekli bir şekilde yeni nesillere aktarılıp korunmaktadır. Kurumlar ise süreçte kendisine uzmanlık görevi verilmiş, sosyal bir örgüt olarak toplum içinde gelişmektedir (Rokeach, 1973: 25; Akt: Sezgin, 2006).

1.7. DEĞERLERİN HEDEFLERİ

Toplumlar ve bireyler açısından birleştirici bir güç olan değerler; birey ve toplum adına en iyi olanı hedefleyen, bireyin davranışlarını toplumsal uyum süreci içerisinde şekillendiren, toplumsal ve bireysel sosyal ihtiyaçları karşılayan dinamik güçlerdir.

Bireyin yaşam yoluna ışık tutan değerler; toplumsal açıdan en faydalı, en doğru olduğu toplumun fertleri tarafından genel olarak kabul görmüş, düşünce, kurallar, duygu ve davranışlardır. Bu nedenledir ki; ait oldukları toplumun; birlik ve beraberliğini sağlamayı, diğer toplumlar karşısında güçlü ve söz sahibi olmasını, hızla değişen dünyamızda varlığını sürdürebilmesi ve tüm bunların sağlanabilmesi içinde kültürel mirasımızın aktarımını hedefler.

Değerlerin toplumun kalkınmasını sağlama, toplumsal ilişkileri düzenleme, insan davranışlarını(Akbaş, 2009: 404), bireyin günlük hayatını etkileme ve hatta organize etme gibi pek çok hedefleri de vardır(Bolay, 2007: 16; Özden, 2005: 37). Değerler gerek grup gerekse bireysel davranışların arkasındaki sürükleyici kuvvetlerdir (Unesco, 2005: 15). Toplumdan topluma farklılıklar gösterebildiği gibi evrensel olarakta gözlenebilen değerlerin hedeflerinin başında toplumsal yaşamı düzenleyen yazılı olmayan ve olan kurallara yön veriyor olması ve bireyin yaşamını, hedef-davranışlarını belirleyebilme ve bunlara uygun yaşamasını sağlamak gelmektedir. İnsanın kişiliğinin oluşum ve gelişimi sürecinde de değerlerin bir ölçü olduğu söylenebilir (Aydın, 2005: 22).

İKİNCİ BÖLÜM

DEĞERLER EĞİTİMİ

2.1. DEĞERLER EĞİTİMİNİN TANIMI

Hayatla doğrudan doğruya ilişkisi olması sebebiyle değerler her çağda eğitimin konusu ve amacı olmuştur (Aydın, 2010: 185). Eğitim sisteminin temel amaçlarından biride, yeni nesillere toplumun ortak değerlerini aktarırken zaman içinde değişime uğramış olan değerlerin yerine de yenilerini koymaktır. (Hökelekli, 2011: 288). En basit haliyle değerler eğitimi, değer kazandırma faaliyetidir. Yani kimileri açısından bilinçli ve açık bir şekilde değerlerin öğretilmesi biçimidir (Elkatmış, 2009). Değerler eğitimi ayrıntılı olarak ele alındığında, bireyin öncelikle kendini tanımasını, eylem ve fikirlerinde tutarlılık göstermesini sağlayan planlı ve bilinçli öğrenme ortamlarının hazırlanması, karar ve eylemlerini değerlendirebilecek, sosyal sorumluluk algısına sahip karakterli, ahlaklı, dürüst, sağlıklı düşünebilen bireylerin yetiştirilmesini amaçlayan (Akbaş, 2008; Stephenson ve ark., 1998: 162-169) ve bireyleri sosyal yaşamda birbirine bağlayan risk ve tehditlerden koruyan, huzuru, gelişmeyi ve mutluluğu sağlayan, ahlaki, manevi, insani ve sosyal değerlerimizin toplumu oluşturan bütün bireylere aktarılması ve kazandırılması sürecidir (MEB, 2010a).

2.2. DEĞERLER EĞİTİMİNİN TARİHÇESİ

Tarihsel süreçte baktığımızda iyi karakterin oluşum fikri yaklaşık iki yüzyıldır İngiltere dökümanlarında yer almasına karşın karakter eğitimi kelimesi Amerika'dan alınmıştır (Gotheren, 2006; Akt. Can, 2008: 30). Sistemli bir şekilde değerler eğitimi kavramının ortaya konması 1900'lü yılların başlarına kadar uzanmaktadır. Karakter eğitimi alanında yapılan ilk çalışma 1920'li yıllarda Edward Thorndike ve arkadaşları tarafından Amerika'da yapılmış ve "Studies" in the Nature of Character adıyla üç cilt halinde bu çalışma yayımlanmıştır.

1920'lerde telkine dayalı olarak yapılan değer eğitimine karşı 1930'lu yıllarda ilgi azalmış ancak 1960'lı yılların sonlarında değerler eğitimi yeniden yoğun bir şekilde gündeme gelmiştir (Leming, 1997; Akt. Tokdemir, 2007: 6). O dönemde

değerler eğitimi üzerine çalışma yapanlar arasında; ilerlemeci ahlak eğitimcileri olarak Kant, Dewey ile ilerlemeci bilişsel gelişim psikologları olarak Piaget ve Kohlberg ön plana çıkmaktaydı (Vessels, 1998: 16-17). Bu dönemi izleyen sonraki yıllarda ise Lickona'nın öncülüğünde planlı bir değerler eğitimi yapılabilmesi için “karakter eğitimi” yaklaşımı kullanılmış (Okudan, 2010: 24) ve çeşitli karakter eğitimi programları geliştirilmiştir. Geçmişten günümüze değin, değerler eğitimine ilişkin Türk Eğitim Sisteminde yapılan çalışmalar incelendiğinde Mevlana, Gazali, Farabi, İbn-i Sina Türk İslam düşünürleri ve Osmanlı dönemi düşünürlerinden Atatürk, Hasan Ali Yücel, Rüştü Uzel, Baltacıoğlu ve Hakkı Tonguç isimleri öne çıkmaktadır (Can, 2008: 16). Son yıllarda ise ülkemizde konu ile ilgili önemli çalışmalar dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki 2000’li yılların başlarından günümüz çalışmalarına devam eden EDAM (Eğitim Danışmanlığı ve Araştırmaları Merkezi)’dir. Okullara, ailelere ve bireylere eğitim konularında danışmanlık hizmeti veren bir kuruluş olan EDAM aynı zamanda yayımladığı dergiler ile nitelikli bir eğitim ve yönetim anlayışını toplumu benimsetmeyi amaçlamakta ve sivil toplum ile eğitim kuruluşları ile işbirliği içerisinde görevini sürdürmektedir. Karakter eğitimi kitaplığında, karakter ve değerler eğitimi alanlarında sürdürülen faaliyetlere destek vermek amacıyla, EDAM Karakter Eğitimi Kitaplığında dört milyonu aşkın baskı yapmış yüzden fazla çeşitte kitap yer almaktadır(EDAM). Ayrıca, değerler eğitimi konusunda yaptıkları çalışmalarla dikkat çeken bir diğer kuruluşta DEM (Değerler Eğitim Merkezi)’dir (Topkaya, 2011: 31-32). 2003 yılı başında kurulmuş olan DEM’in eğitim anlayışı şu şekilde tanımlanmaktadır. “Eğitim, geçmiş tecrübe ve birikime dayanarak geleceği görmek ve planlamak, aynı zamanda geçmişteki birikimi gelecekte daha kullanışlı ve canlı hale getirebilmektir.” Değerleri sosyal, ahlaki, sivil ve dini boyutları ile ele alıp en geniş anlamıyla konu edinen DEM yayını, eğitim ve araştırma türlerinde faaliyetlerini sürdürmektedir. Sempozyumlar, projeler, öğretmen ve öğretmen adayları için seminer programları, çok sayıda çalışma toplantıları yapmış, iki web sayfası hazırlamış ve ayrıca din ve ahlak eğitimcileri için öğretim malzemeleri hazırlamıştır. Ayrıca üç ayda bir yayınlanan ve hakemli bir dergi olan Değerler Eğitimi Dergisi DEM tarafından hazırlanarak ilgililere sunulmaktadır (Şişman, 2007: 12-13). 2003 yılından itibaren Milli Eğitim Bakanlığı değerler eğitimi konusunda öğretim programlarına yansıtmıştır.

İstanbul’da 28-29 Mayıs 2010 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığınca gerçekleştirilen “Değerler Eğitimi Uluslararası Konferansı” düzenlenmiş ve Bakanlık tarafından 2010-2011 özel ve resmi eğitim kurumlarına, bütün şube ve sınıflarında değerler eğitimi doğrultusunda etkinlikler yapılmasını isteyen 2010-2011 Eğitim-Öğretim Yılı’nın ilk haftasında bir genelge gönderilmiştir (Kuter ve Kuter, 2012: 77). Değerler Eğitimi konusunda Milli Eğitim sistemimizin yaklaşımı 2010 yılında yayınlanmış olan “İlk Ders” konulu genelgede (Ek-1) ortaya konmaktadır (MEB, 2010b). Söz konusu tarihten itibaren de planlı ve programlı olarak ülkemizde her il genelinde okullarımızda değerler eğitimi faaliyetleri sürdürülmektedir.

Türk Milli Eğitim Sistemlerinin öğrencilere kazandırmayı hedeflediği değerler şu şekilde sıralanmaktadır:

Bakanlığımız, değerlerimizi geliştirmeyi temel alan kültürel birikimimizi, 2003 yılından itibaren geliştirilen öğretim programlarına yansıtmıştır. Uygulamaya konulan programlarımızın temel öğeleri arasında değerlerimize de yer verilmiştir. Dolayısıyla öğrencilerimizin bir taraftan yüksek düzeydeki kazanımlarımız olan değerlerimizi yaşamalarını sağlayarak toplumsal dayanışma ve bütünleşmeye katkı sağlamak, diğer taraftan da bu kazanımlarımızın gelecek nesillere aktarılmasındaki önemli görevi yerine getirerek artan ve değişen risk ve tehditlerden bireysel ve toplumsal korunmayı sağlamak amaçlanmaktadır.

Değerler Eğitimi toplumun tümünü ilgilendirdiğinden çok boyutlu ele alınması gerekmektedir. Bu açıdan eğitim sistemini oluşturan tüm unsurların bu konuda duyarlılık ve bilinç kazanmasına ihtiyaç vardır. Öğretmenlerimizin de öğretim programlarının uygulayıcıları olmanın yanı sıra öğrencilerimize değerlerimizi kazandırmada öncü rol ve görevleri de bulunmaktadır.

Spor, Sanat, Beceri ve Değerler Eğitimi başlığıyla 18. Milli Eğitim şurasında değerler eğitime yönelik alınan kararlar şu şekilde sıralanmıştır (MEB, 2010c).

* “Sanat İnsanı Yetiştirme Projesi” ve “Değerler ve Eğitimi Projesi” hazırlanarak uygulamaya konulmalıdır.

* Milli Eğitim Bakanlığı tarafından, çocuklarımızın ve gençlerimizin sahip olduğu değerleri belirlemeye yönelik ülke çapında alan araştırması yapılmalı ve bu araştırma her 4 yılda bir güncellenmelidir.

* Öğretim programlarında, değerler eğitiminde değer aktarımı yerine ulusal ve evrensel değerler birlikte düşünülerek farkındalık kazandıracak yaklaşımlara öncelik verilmelidir.

* Değerin bir tercih olduğu ve toplumların benzer tercihlere sahip kişilerden oluştuğu vurgulanarak öğretmenlere değer eğitimi bilinci kazandırılmalıdır.

* Öğretmen yetiştiren tüm programlara değerler eğitimine yönelik bir ders konulmalı ve sistemdeki öğretmenlerin hizmet içi eğitim programlarında değerler eğitimine yer verilmelidir.

* Ortak değerlerin vurgulanması ve değer farklılıklarının zenginlik olduğu bilincinin kazandırılması için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

* Tüm eğitim-öğretim kademelerinde değerler eğitimine yönelik, STK'larla iş birliği yapılarak alan öğretmenlerinin ortak kullanabileceği program ve materyal geliştirilmelidir.

* Değerler eğitimine, okul öncesinden başlayarak yaygın eğitim dâhil olmak üzere eğitim-öğretimin her kademesinde, tüm dersler ve okul kültürü içerisinde yer verilmeli ve bu konuda öğretmen, yönetici, öğrenci, aile ve çevre ile iş birliğine gidilmeli, farkındalık oluşturulması için kitle iletişim araçlarından faydalanılması amacıyla gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

* Ödüllendirme kriterlerinde, değerler eğitimi açısından örnek davranışlar sergileyen öğrencilere yönelik düzenlemeler yapılmalıdır.

* Medya ve değerler eğitimi ilişkisi konusunda farkındalık kazandırmaya yönelik araştırma ve eğitim çalışmalarına önem verilmeli; bu konuda gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

* Öğrencilerin akademik başarıları yanında değerlerin oluşumunda önemli yeri olan duygusal, sosyal ve ruhsal zekâ gelişimlerine yönelik de yatırım yapılmalıdır.

* Değerler eğitimi konusunda önemli işlev gören “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi” dersi çoğulcu bir anlayışla tüm öğretim kurumlarında daha etkin olarak okutulmalıdır.

2.3. DEĞERLER EĞİTİMİNDE TEMEL İLKE VE SÜREÇLER

Amacı, çocuğun doğuştan gelen iyi yönünü ortaya çıkarmak, onun her yönüyle kişiliğinin gelişmesini sağlamak, insani açıdan en iyiye ulaşmasına yardımcı olmak, kötü ahlaktan bireyi ve toplumu korumak ve kurtarmak ve bununla birlikte iyi ahlakla donatarak devamını sağlamak olan değerler eğitiminin (Aydın, 2010: 18) uygulanmasına yönelik olarak eğitimcilere rehberlik edecek ilkelerin olması gerekmektedir (Aktepe ve Yel, 2009: 611). Söz konusu ilkelerin birisi öğrencilerin, değerleri, ihtiyaçları, içsel standartları, amaçları, tercih ve ilgilerinden yola çıkarak oluşturulacak öğretme-öğrenme ortamlarıdır. Bu ortamlarda öğrenciler gözlemleme imkânı buldukları davranışları etkili bir şekilde performansa dönüştürebilirler (Senemoğlu, 2007: 235). Söz konusu eğitim ortamlarının da istenilen niteliklerde olabilmesi öğrencilerin gelişim düzeylerinin bilinmesine ve ona göre hareket edilmesine bağlıdır. Ayrıca bu süreçte öğrenciler için öğretmenlerin iyi birer rol model olmaları önemlidir (Şişman, 2006: 78-80). Ayrıca öğrencinin sosyal çevresini oluşturan anne-baba, öğretmen ve diğer kişiler, öğrenciye kazandırmak istedikleri davranışı sadece göstermekle kalmamalı davranışı sonucunda alınan pekiştireçlerin öğrencilerce gözlenmesini de sağlamalıdır (Senemoğlu, 2007: 233). Tüm bunların yanında; düzenlenecek etkinliklere öğrencilerin aktif katılımının sağlanması, çocuğun sevdiği, örnek aldığı kişilerin olumlu davranışlarına çocuğun çevresindeki diğer yetişkinlerce dikkat çekilmesi, empatik bir dille öğretilmek istenen değer ve sağlayacağı yararın çocuğa açık ve anlaşılır bir dille anlatılması, okullarda yapılan faaliyetlerde her öğrencinin küçükte olsa bir görev almasının sağlanması ve değerler eğitimi sürecine aile, okul ve çevrenin ortak katılımını sağlamak ilkeleri de göz ardı edilmemelidir.

Değerler eğitimi dört temel süreç içerisinde uygulanması gereken bir programdır ve her süreç değerler eğitimde hedeflenen beceriyi geliştirmeye yönelik çalışmalardır (Gültekin, 2007: 53).

2.3.1. İşbirliği Geliştirme

Değerler eğitimi açısından etkili bir yöntem olan işbirliğine dayalı öğrenme; küçük gruplarla uygulanan, aktif konudaki öğrenciye (Yıldız, 1999: 155) işbirliği

içerisinde yaşamayı öğreten ve dostluk, yardımlaşma duygularını arttıran bir yöntemdir (Orhaner ve Hussein, 2007: 63). Değerlerin öğrenimi daha çok duyuşsal öğrenme ile ilgilidir. Duyuşsal özellikler diğer pek çok yönteme nazaran en iyi iş birliğine dayalı öğrenme ile gerçekleştirilebilmektedir (Büyükkaragöz ve Çivi, 1999: 127).

2.3.2. Mantıklı Olma ve Akıl Yürütme

Mantık düşünmenin geçerliliği ile ilgilenir. Düşünme, mantık açısından bazı kurallara uygun görüp yürümemesi açısından inceleme konusudur. Yıldırım'a göre mantık açısından asıl önemli olan yargıların doğruluğu yerine yargılarımız arasındaki ilişkilerin doğruluğudur (Akt. Çubukçu, 2004: 56). Akıl yürütme, bireyde düşüncenin dinamikleşmesinin temel ilkesidir. Düşünme esnasında akıl, ortaya çıkan değişik sınırlamalar arasından doğru ve düzgün olan ilişkilerin takip edilebilmesine yarar (Şen, 2003: 40). Doğanay'a göre akıl yürütme; algıları gruplayıp bunlardan kavramlar oluşturma, kavramlar arasındaki benzerlik ve farklılıkları görebilme, bunları çözümleyebilme ve oluşumlar yapabilme becerisidir. Öğrenilecek değer öğrenene sunulduğunda, öğrenci bu değerleri kişi, tercih ve yaşam normlarına uygunluğu açısından kendi mantık süzgecinden geçirir ve kendi hayatına uygun değilse vazgeçer, uygun ise öğrenmeye yönelir. Böylece öğrenci muhakeme gücünü kullanma imkânı bulur (Akt. Dilmaç, 2007: 30). Bu durum ise mantıklı olma ve akıl yürütme sürecine değerler eğitiminde odaklanılması gerektiğine işaret etmektedir.

2.3.3. Benlik (Öz) Saygı Geliştirme

Benlik kavramı, dinamik, karmaşık ve organize olmuş, insanın kendine dair gerçek olarak kabul ettiği, tutum, inanç ve görüşlerden oluşan bir sistemdir (Dilmaç, 2007: 30). Yani bireyin kendini değerlendirme ve tanıma biçimi, kendi kişiliğine ait kanılarının bütünüdür (Güney, 2000: 284). Farklı kaynaklarda değişik terimler ile ifade edilen benlik saygısı “selfesteem”, klasik yayınlarda, “self-regard”, “self-respect”, “self-confidence”, karşılığı olarak geçmektedir (Öztürk, 1997: 31). Özgüven, özdeğerlilik ve özsaygı benlik saygısı kavramının temel dinamiklerdir. Benlik saygısı yüksek olan insan kendisi ve iç dünyası ile barışıktır, olumlu

değerlendirmeleri sonucu saldırgan tutumlardan uzaklaşır ve kendini iyi hisseder. Düşük benlik saygısına sahip bireyler ise, sıkılgan, çevrelerindeki insanlara bağımlı ve olumsuz bir kişilik yapısına sahiptirler (Çağlayan, 2007: 86). İşte tamda bu sebeplerden dolayıdır ki değerler eğitimi sürecinde benlik (öz) saygı geliştirme önemli ve bir o kadarda üzerinde durulması gereken bir süreçtir.

2.3.4. Empati Kurma

Türk Dil Kurumu Sözlüğünde “duygudaşlık” olarak tanımlanmakta olan empati “*Başkasının ayakkabısını*” giymek olarak batı yazınında açıklanmaktadır. Bireyin kendisini başka bir bilincin yerine koyarak o insanların isteklerini, yaşantılarını, düşünce ve duygularını doğru olarak anlaması onun duygularını özümseyebilmekle bu durumu ona iletme sürecidir (Dökmen, 1988: 156; Karapınar, 2005). Empati kurmayı öğrenen kişi, demokratik kişilik, duyarlılık, yardım severlik, hoşgörü, sosyal durum ve olayları geniş bir açıdan görebilme özelliklerini kazanmasının yanında içinde yaşadığı diğer bireylerle olumlu ve kaliteli ilişkiler içine girmiş olur (Karapınar, 2005). Başkalarını gözlemleme ve taklit etme eğiliminin en fazla olduğu dönem ilk çocukluk çağıdır, dolayısıyla bu dönem çocuğun çevresinde bulunan herkesin onun için ayrı bir model teşkil etmekte (Çelik ve Çağdaş, 2010: 25) olduğu bilinciyle hareket etmesi gerekmektedir. Öğrencilere empatik bakıldığında ve kendisinin doğru anlaşılıyor olduğu ona hissettirildiğinde, olumsuz davranışlarından vazgeçip, kendisine ait bir değerler sistemi kurmaya başlar. Bu yetenek empatik tepki gösterme olarak adlandırılır ve eğitim yoluyla gerçekleştirilebilir. Söz konusu eğitim ile kazanılan görüş, tutum ve davranışlar dış dünyaya aktarıldıkça pekişir ve öğrencinin kazandığı değerler desteklenirse davranışa kalıcı olarak yerleşir (Dilmaç, 2007: 1).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEĞERLER EĞİTİMİ SÜRECİNDE KULLANILAN

YAKLAŞIMLAR

İçinde bulunduğumuz yüzyılda, kişinin ahlaki gelişimini desteklemeyi amaç edinmiş olan, kendi öncelik, değer, inanç ve duygularının farkına varmasını amaçlayan yaklaşımlar öğretim programların da yer bulmaya başlamıştır (Akbaş, 2008: 11). Alan yazın incelendiğinde, değerler eğitimi akımlarının temsilcilerinin pek çok farklı görüş ileri sürdükleri görülmektedir. Söz konusu yaklaşımların bir bölümü yansıtıcı düşünme, akıl yürütme ve sorgulama süreçlerine ağırlık vererek değerlerin bir düşünme ve karar verme süreci olarak kazanımına yönelikken bir bölümü değerlerin doğrudan öğretimine yöneliktir (Doğanay, 2009: 236). Değerler eğitiminde önemli olan tek bir metadan veya yöntemin uygulanmasından ziyade farklı yöntem ve metotların birlikte kullanımının çok daha verimli olacağı öngörülmektedir (Kaymakcan ve Meydan, 2011: 34). Bu yaklaşımları genel olarak altı başlık altında toplamak mümkündür.

- * Ahlaki Muhakeme Yaklaşımı
- * Değerlerin Analizci Yaklaşımı
- * Değerleri Açıklama Yaklaşımı
- * Değerlerin Doğrudan Öğretimi Yaklaşımı
- * Karakter Eğitimi Yaklaşımı
- * Değerlerin Gizli Öğretimi Yaklaşımı (Kim Suh ve Tralger, 1999).

3.1. AHLAKİ MUHAKEME YAKLAŞIMI

Ahlaki muhakeme yaklaşımının öncüsü, Piaget tarafından ahlak ve zihin gelişimi alanında ortaya konan dönemleri dikkate alarak ahlaki gelişimi incelemiş olan Kohlberg'dir. Ahlaki gelişimi bir inşa süreci olarak görmesine karşın Kohlberg ahlaki gelişimi, evrensel ahlaki ilkelerin keşif süreci olarak görmektedir (Selçuk, 2010: 117). Söz konusu yaklaşımda, öğretmen tarafından ahlaki ikilemlerin

bulunduğu kısa hikâyeler öğrencilere verilir. Öğrenciler çıkmaz olarak gördükleri duruma, öğretmen tarafından kendilerine sunulan ahlaki ikilemleri karşılaştırarak kendilerine en yakın ve uygun çözümü anlatır. Böylece, önceden seçilmiş değerlerin öğrencilerin zihnine doğrudan yerleştirilmesi yerine, yapılan hareketlere rehberlik etmek için ahlaki prensipleri geliştirme de öğrencilere yardımcı olunacak (İnanç ve ark., 2004) ve öğrencilerin ahlaki açıdan bulundukları aşamalar tespit edilerek bir sonraki aşamaya geçebilmesi için onlara gereken yardımda bulunacaktır (Ziebertz, 2007: 458). Piaget anlattığı hikâyelerde düşünce ve eylem arasında herhangi bir ayırım gözetmemişken, deneğin zihnindeki çatışmaları anlamaya yönelik olarak Kohlberg yaptığı çalışmalarda ahlaki ikilemlerden yararlanmıştır (Selçuk, 2010: 117).

Kohlberg çalışmalarının sonucunda, öğrencilerin gelişim dönemlerini üç evre ve aşamalar şeklinde toplamış olup, bu evreler ve aşamaları şu şekilde sıralamıştır(Selçuk, 2010: 112; Senemoğlu, 2007: 68):

I. Gelenek Öncesi Düzey

Çocuk bu düzeyde, toplum için ortak olan davranış kurallarına uyar.

1. Evre Ceza ve İtaat Eğilimi

İyi ya da kötü etkinliğin sonuçlarını belirlemektedir, çocuk cezadan kaçınır, otoriteye uyar.

2. Evre Araçsal İlişkiler Eğilimi

Bireyin kendi ihtiyaçları her ne olursa olsun daha önemlidir.

II. Geleneksel Düzey

Kişi toplumsal yasalar ve değerlere göre davranma eğilimindedir.

3. Evre Kişilerarası Uyum Eğilimi

Başkalarına yardım etmek, onları mutlu etmek, iyi davranış eğilimi ön plandadır.

4. Evre Kanun ve Düzen Eğilimi

Doğru davranış, sosyal otorite ve düzene uygun olarak bireyin görevini yerine getirmesidir. Kanunlara ve düzene uymak önemlidir.

III. Gelenek Ötesi Düzey

5. Evre Sosyal Sözleşme Eğilimi

Kanunlar ve değerler eleştirici bir şekilde incelenir, kanunlar toplumun iyiliği için değiştirilebilir.

6. Evre Evrensel Ahlaki İlkeler Eğilimi

Birey kendine özgü ahlak ilkelerini örgütler, söz konusu ilkeler genellikle eşitlik, adalet ve insan haklarına dayalıdır.

Kohlberg'e göre, bu dönemlerin sıralaması evrenseldir ve değişmez. Ancak, insanların çoğu birinci ve ikinci düzeyde bulunmakta, herkes son döneme kadar gelememektedir (Bacanlı, 2006: 32).

3.2. DEĞERLERİN ANALİZİ YAKLAŞIMI

Üst düzey bilişsel süreçlerin sıklıkla kullanıldığı bu süreçte amaç, öğrencilerin değer ile ilgili herhangi bir sorunla karşılaştıklarında, bu durum ile ilgili karar verebilmeleri için mantıksal düşünce ve bilimsel araştırma sürecini kullanabilmelerine yardımcı olmaktır (Doğanay, 2009: 242). Amerikan Sosyal Bilimler Ulusal Kurulu tarafından geliştirilmiş olan (Dılmaç, 2007: 30) bu yaklaşım, ayırt etmeyi düşünmeyi ve dikkati içerisinde barındırmaktadır. Öğrenci kendisine sunulan örnek olaylarda geçen olayı yargılayacak o olaydan çıkabilecek farklı sonuçları ortaya koyar. Bu yaklaşımın değer öğretiminde hedefler şunlardır:

* En akılcı yargıya ulaşmayı

* Bir değer nesnesini belli bir şekilde değerlendirmeyi

* Bazı değer nesneleri hakkında genel bir değer yargısını, paylaşan bir grubun üyesi olunabileceğini, öğrencilere öğretmektir (Bacanlı, 1999: 22). Değer analizi yaklaşımında kullanılan süreçler Welton ve Mallan tarafından sekiz aşama olarak belirlenmiş ve şu şekilde sıralanmıştır:

- * Değer sorununu belirleme.
- * Karşılaşılan değer sorununu açığa kavuşturma.
- * Sorun hakkında bilgi ve kanıtlar toplama.
- * Bilgi ve kanıtların uygunluğunu ve doğruluğunu değerlendirme.
- * Olası çözüm yollarını belirleme.
- * Çözüm yollarının her birinin olası sonuçlarını belirleme ve değerlendirme.
- * Seçenekler arasından birini seçme.
- * Seçilen öneri doğrultusunda davranışta bulunma (Akt. Doğanay, 2009: 242-243).

Huitt ise değer analizi yaklaşımını altı süreçte toplamıştır:

- * Değer sorununu tanımlama ve netleştirme.
- * İddia edilen gerçekleri bir araya getirme.
- * İddia edilen gerçeklerin doğruluğunu değerlendirme.
- * Gerçeklerin uygunluğunu netleştirme.
- * Kesin olmayan değer kavramlarına ulaşma.
- * Kararda belirtilen değer prensibini test etme (Akt. Keskin, 2008: 27).

Öğretmenlere değerleri analiz etmek için Chaduick ve Meux şu önerilerde bulunmuştur:

- * Konunun seçimi.
- * Uygun kaynak materyalleri sağlama.
- * Uygun atmosferi sağlama.
- * Olumlu ve olumsuz ifadeleri listeleme ve dereceleme.
- * Sınıf tartışmaları
- * Uygun çözümleri formülleştirme

* Soru-cevap dönemi

* Gözlem ve öneriler (Akt. Bacanlı, 2006: 35-36).

İlköğretim, lise ve üniversite kademelerinde uygulanabilen değer analizi yaklaşımı birçok eğitimci tarafından faydalı görülmektedir (Ryan, 1991).

3.3. DEĞERLERİ AÇIKLAMA YAKLAŞIMI

John Dewey'in çalışmalarından esinlenerek, Raths, Simon ve Harmin tarafından oluşturulan bu yaklaşımda bireyin özgürce, neye değer verip neye değer vermeyeceğine kendisinin karar vermesi (Doğanay, 2009: 238-239), bu değerlerin pekiştirilmesi ve bu değerlere göre hareket etmek esastır (Akbaş, 2008: 348). Raths ve arkadaşları (1978) değerlerin açıklanması yaklaşımını üç işlem basamağı üzerine kurmuşlardır.

I. Seçme

1. Çocukları özgürce seçim yapmaya özendirme.
2. Seçme durumuyla karşılaştığında, alternatif seçenekler oluşturmaya yardımcı olma.
3. Çocuklara, her bir alternatifi olası sonuçları üzerinde düşünerek alternatifi değerlendirmede yardımcı olma.

II. Ödüllendirme

4. Çocuğun yaptığı seçimlerden mutlu olması.
5. Seçilen değer topluma yansıtılarak, seçilen değeri açıkça söyleyebilme.

III. Hareket

6. Seçilen değerle bir şeyler yapma.
7. Değerlerle uyumlu hareketleri tekrar etme, değerle uyumlu bir yaşam biçimi benimseme (Akt. Tahiroğlu ve ark., 2010). Bu yaklaşımda amaç yukarıda sıralanan yedi basamağı kullanarak, kendi yaşantıları yoluyla öğrencilerin değerleri içselleştirmesini sağlamaktır. Bu basamakların kullanılması sonucunda öğrencilerin

değer ve davranışlarının farkına varması beklenir (Akbaş, 2004: 99). Değer açıklama, Ryan (1991)'e göre sergiler, farklı zaman ihtiyaçlarında alıştırıcılar, sınıf oyunları ve özel olarak seçilmiş konular sayesinde yapılır. Tüm konularda ve yaş seviyelerinde öğretmenlerce kullanılabilecek bu yaklaşım da grupla çalışmaya önem verilir. Öğretmen tarafından uygulama esnasında her düşünceye saygı gösterilir ve belli değerler empoze edilmeden öğrencilerin değerlerini açığa vurmaları teşvik edilir (Bacanlı, 2000: 199).

Leming'e göre değer açıklama yaklaşımının dört anahtar ögesi şu şekilde sıralanmaktadır (Akt. Tokdemir, 2007: 40).

1. *Yaşama odaklanma*, kişinin kendi değerlerine ve yaşamına odaklanması.
2. *Kabullenme*, Değer açıklayan birey diğer insanların durumlarını yargılamadan kabullenmelidir.
3. *Daha fazlasını yansıtmaya davet*, kişilerin kendi değerlerini yansıtmalarını sağlama, onları cesaretlendirme durumu.
4. *Kişisel gücü artırma*, bu yaklaşım kişisel gelişimi de arttırmaktadır.

Bu yaklaşımda gerçek ya da yapay değer yüklü durumları içeren düşünce kâğıtları, rol oyunları, öğrenci raporları, analiz çalışmaları, açık uçlu sorular, duyarlılık faaliyetleri, otobiyografi, sınıf dışı faaliyetler, oylama, küçük grup tartışmaları, görüşme gibi yöntemlerin yanında (Bacanlı, 2006: 40), değer belirginleştirme kâğıtlarında kullanılmaktadır. Bu çalışma kâğıtları içerik ile alakalı öğrencilere sorular yöneltir, böylece değer açıklama sağlanmış olur (Doğanay, 2006; Tokdemir, 2007: 42).

3.4. DEĞERLERİN DOĞRUDAN ÖĞRETİMİ YAKLAŞIMI

Bu yaklaşım çeşitli literatürlerde “Değer Aşılama”, “Telkin Etme” olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu yaklaşım değer öğretiminde kullanılan en eski yaklaşımdır (Yel ve Aladağ, 2009: 127). Tümünden gelimci bir yapıya sahip olan bu yaklaşımın değerler eğitimi tarihinin ilk yıllarında sık sık kullanıldığı bilinmektedir. Süreçte, öncelikle öğrenciye verilmek istenen değerler, yetişkinler tarafından belirlenerek bu değerler öğrencilere açıkça söylenir ve değişik türden faaliyetlerle

öğrencilerde bu değerlerin oluşturulması gerçekleştirilir (Doğanay, 2006: 267-268). Söz konusu faaliyetler arasında; törenlere katılma, hizmet organizasyonlarında bulunma, öğretmen tarafından anlatılan ahlaki durumları dinleme ve ilham verici hikâyeler okuma gibi etkinliklere yer verilir (Akbaş, 2009: 405). Süreç, akademik odaklıdır ve öğretmen etkindir. Yapılacak faaliyetler için süre önceden belirlenmiş olup, performans esnasında dönütler verilerek aniden yönlendirmeler yapılmaktadır (Senemoğlu, 2007: 492).

Bu yaklaşımın özellikleri Oser ve Althaf (1929) tarafından şu şekilde sıralanmaktadır:

1. Öğrencinin kişiliğinin temelini oluşturacak belirli ideallerin kişiselleştirilmesi eğitimin amacıdır. Aldığı eğitimin sonucunda öğrenci ahlaki ve erdemli değerlerle donatılmış olur.
2. Kültür rölativizmi, değer rölativizmi yerine benimsenir. Her kültür doğru kabul ettiği kendi değerini aktaracağından değerlerin rölatifliği kabul edilemez.
3. Aktarılmış olan ahlaki tutumlar ile değerlerin test edilebilir ve ölçülebilir olduğu anlayışı hâkimdir.

Oser ve Althof bu yaklaşım ile ilgili gördükleri problemleri şu şekilde sıralamaktadırlar:

1. Bulundukları kültürde geçerli olan değerler meşrutiye kazanamazlar. Oysaki temel ahlaki ilkeler, kültürler üstüdür. Var olan şartlara göre değiştirilmeye çalışılırsa tehlikeye düşer. Örneğin adalet gibi.
2. Öğrencilerin değerlere uyma düzeyi ile eğitimin başarısı ölçülemez.
3. Öğrenciler değerleri kendi anlayış ve analizleri yerine dayatma ile kabullenirler.
4. Değerleri kabul etme sürecinde öğrenciler değerleri kendi algılayış ve anlayışlarına göre anlar ve benimserler (Akt. Çiftçi, 2003: 367-368)

Veugeliers (2000: 40)'de hem eleştirel hem de yapısalcı pedagoji öğrencilerin kendi kavramlarını yapılandırdığı ve kendi değerlerini geliştirdiği için öğrencilere öğretmenler tarafından değerlerin doğrudan aktarılamayacağını belirtmiştir.

3.5. KARAKTER EĞİTİMİ YAKLAŞIMI

Karakter eğitimini Lickona (1991) tarafından “*İnsanların temel etik değerleri anlaması, onları önemsemesi, onlar doğrultusunda davranışlar sergilemesi için insanlara kasıtlı olarak yapılan çabalar*” şeklinde tanımlanmaktadır (Akt. Doğanay, 2009: 248). Değerler eğitiminin kapsamı içerisinde yer alan karakter eğitimi davranışlarımızın temelinde yatan anlayış olan değerden farklı olarak bireyde kişiliğin gelişimi için erdemlerin içselleştirilmesi sürecini kapsar (Yazıcı, 2007: 28-29). 1992 yılında karakter eğitimine tekrar dikkatleri çekmiş olan Lickona karakter eğitiminde bütüncül ve kapsamlı bir yaklaşımı benimsemektedir. Karakter eğitiminin amacı, öğrencilerce doğru, iyi ve güzelin tanınması, istenmesi ve sonuç olarak iyi eylemlerde bulunmalarına yardımcı olmaktır. Söz konusu amaca ulaşmak için derslerin hem öğrencilerin ilgisini çekecek bilgi, tasarım, problem ve becerilere hem de toplumsal açıdan istenilen davranışlara göre düzenlenmesi gerekmektedir (Karatay, 2011). En az Türkçe, matematik gibi dersleri öğretmek kadar öğrencilerimize karakter eğitimi vermekte önemli olduğu (Bridge, 2004: 12) vurgulanmıştır.

3.6. DEĞERLERİN GİZLİ ÖĞRETİMİ YAKLAŞIMI

Örtük program kavramına, ilk olarak 1968 yılında Jackson tarafından yapılan öğrencilerin sınıf içindeki yaşantılarını gözlemlediği nitel araştırmayı konu alan eserde rastlanmaktadır (Yüksel, 2004: 8). İçerik olarak çok geniş olan bu programın en büyük özelliği yazılı olmamasıdır. Okul içerisinde görev yapan tüm personelin davranışları, okul atmosferinin niteliği, değerleri, personelin inançları, yaklaşımları, okul içi ortamın öğrencilere sağladığı etkileşim avantajı gibi daha pek çok etken bu kavramın içeriğini oluşturmaktadır (Tezcan, 2003). Kimi zaman gerçekte yaşananlarla eğitim programlarında tasarlananlar farklılıklar gösterebilir. Buda okulların resmi programlarının yanında bir örtük programının da olduğuna işaret

etmektedir. Bu nedenle resmi programların geliştirilmesi kadar örtük programında açığa çıkartılması gerekmektedir (Tuncel, 2007: 43). Okulların kullandıkları açık programlara nazaran gizil programlar daha fazla etkili davranışlar kazandırmayı hedeflemektedir. Bilişsel özellikleri geliştiren açık programlara nazaran gizil programlarla daha çok karakter ve duyuşsal özelliklerin geliştirilmesi hedeflenmektedir (Bacanlı, 2011: 47). Öğrencilere örtük program ile devletin benimsediği dünya görüşüne, toplumsal yaşama, okulun politikalarına bağlılıklarını sağlayacak alışkanlık, duygu, değer, tutum ve beceriler kazandırma amaçlanır. Jackson kalabalık, övgü ve güç olmak üzere sınıfta örtük programın üç temel ögesi olduğunu belirtir (Yüksel, 2005: 313-319). Örtük programda değerler bir öğretim tekniği, bir bölüm veya bir ders olarak görülüp planlı bir şekilde kazandırılmak yerine okuldaki kurallar, öğretmen davranışları ve yönetimin tavrı ile verilmeye çalışılır (Akbaş, 2009: 404).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DEĞERLER EĞİTİMİ SÜRECİNDE AİLE, MEDYA, TOPLUM ve OKULUN ROLÜ

Hızla değişmekte ve gelişmekte olan dünyamızda insanların hayatını olumlu yönde etkileyen pek çok etken ne yazık ki istenmeyen bir takım olumsuzlukları da beraberinde getirebilmektedir. Özellikle insanların davranışlarını olumsuz yönde etkileyen bu etmenler toplumsal açıdan pek çok soruna sebep olmaktadır. Teknoloji ve bilimin aklın sınırlarına ulaşmış olduğunu belirten Husserl ve Heidegger kendi aklının ürünleri olan teknolojik gelişmelere insanoğlunun bağımlı hale geldiğine de dikkat çekmektedir (Akt. Tannenbaum ve Schultz, 2004: 85). Değişen dünyaya ayak uydurmaya çalışan çocuk bocalamaktadır. Çocuğun ileride toplumun etkin bir üyesi olabilmesi; yaşadığı çağın şartlarına uygun, değişime ayak uydurabilmesini sağlayacak nitelikte eğitilebilmesi ile mümkündür (Türkdoğan, 1996). Günümüzde ard arda yaşanan toplumsal problemlerin temelinde en büyük rolün modernleşme sürecinde toplumsal değişimin meydana getirdiği ahlaki çöküntü olduğunu belirtmektedir. İnsanlığı söz konusu çöküntüden kurtaracak olan en önemli etken yaşanan topluma ait değerlerdir. Sahip olunan değerler bireyin karakterini, yaşam tarzını belirler. Değerler çocukluğun ilk yıllarında öğrenilmeye başlanır. Bu süreçte ilk ve hatta en büyük görev aileye düşmekte sonra sırası ile medya, toplumsal gruplar ve okul çok büyük roller üstlenmektedir.

4.1. DEĞERLER EĞİTİMİ SÜRECİNDE AİLENİN ROLÜ

İlk toplumsal davranışları çocuk, aile üyelerini taklit ederek onlarla etkileşime girerek öğrenir (Gökdere ve Çepni, 2003: 97). Freud ve arkadaşları, bireyin karakterinin doğum sonrası beş yıl içinde oluştuğunu savunmaktadırlar. Bu durumda bireyin yetişmesinde ailenin nedenli önemli olduğuna işaret etmektedirler (Güngör, 1995: 14; Doğanay, 2006: 264).

Balat ve Dağal (2012) ailenin pek çok görevinin yanında temelde önemli üç görevi olduğunu vurgularlar:

1. Demokratik ebeveyn tutumu sergilemek

2. Çocuğun eğitimine katılabilmek

3. Uygun model olabilmek

Bu başlıklar içerisinde de öne çıkan başlık; çocuğun, sosyal rollerini üstlenmesinde, değer ve davranışlar edinerek bir kimlik kazanmasında etkin rol oynayan ailenin de temel görevi olan “model insan” olmaktır (Çetin, 2010; Berkowitz ve Bier, 2004). Aile toplumun en küçük birimi, yapı taşıdır. Sağlıklı, kendisiyle barışık bir hayat sürebilmesi için çocuğun ailede başlayan toplumsallaşma sürecinden geçmesi gerekmektedir (Aydın, 1997: 39). Çocuğun çeşitli rolleri alması bakımından gerek büyükleriyle gerekse yaşantılarıyla ortak etkinliklere katılmasının önemine Kohlberg tarafından dikkat çekilmiştir. Böylelikle toplumun birer minyatürü ile karşılaşılacak çocuk orada toplumun rol sistemlerini ve kademelerini öğrenmiş olur (Güngör, 1993: 55). Ayrıca okullarda uygulanan değerler eğitimi çalışmalarıyla kazandırılması amaçlanan değerlerin çocuklarca öğrenilip, sergilenmesi için aile katılımı şarttır. Aile katılımı aracılığıyla okul ve ev arasındaki birliktelik güçlenmekte ve dahası okulda verilmek istenen değerlerin evde tekrarı sağlanmaktadır (Berkowitz ve Bier, 2004). Ergenlik çağının sonunda birey-ahlaki şahsiyetinin temellerini büyük ölçüde kazanmıştır ve daha sonraki hayat deneyimleri bu kazanımlarda çok büyük değişimlere sebep olmaz (Güngör, 1995: 16). Tamam bu nedenle evde ebeveynler ve diğer aile bireyleri çocukla etkileşimlerinin değerler eğitimi açısından önemli bir role sahip olduğunu bilmelidirler.

Teknolojik alandaki gelişmelere paralel olarak çeşitlenen bilgisayar oyunları, sınav kaygısı, giderek artan nüfus ve çarpık kentleşme sonucu daralan oyun alanları gibi sebeplerden dolayı çocuklar oyun alanlarından uzaklaşmakta (Ayan ve Memiş, 2012), pek çok olumlu etkisinin yanında iyi bir kültür iletim aracı olan oyuna (Ayan ve ark., 2012) giderek daha az vakit ayırmaktadır. Hızla değişmekte olan toplumsal yapının özünün korunmasını sağlayacak kültürel aktarımın en eğlenceli aracı olan oyunun; çocuklar için pek çok ebeveyn tarafından sadece bir eğlence yada zaman kaybı gibi görülüyor olsa da değer aktarımı için en uygun yollardan biri olduğu ailelerce göz ardı edilmemelidir.

4.2. DEĞERLER EĞİTİMİ SÜRECİNDE MEDYANIN ROLÜ

Okul veya iş hayatımızın dışında kalan vaktimizin büyük bir kısmını yazılı, görsel ya da sosyal medya organları ile doldurduğumuz pek çoğumuz için geçerli bir gerçektir. Takip edilme kaygısı nedeniyle içeriğinde çeşitli etkinliklere sık sık yer veren medya organları pek çok olumlu etkilerinin yanında toplumları büyük tehlikelerle karşı karşıya bırakan bir takım olumsuz etkileri de içermektedir. Medyadaki modellerin özellikle çocuk ve gençleri yoğun bir biçimde etkilediği bilinmektedir. Lickona (2004) yaptığı çalışmada söz konusu karakterlerin pek çok tehlikeli davranışa teşvik ettiklerini vurgulamıştır. İçerisinde bulunduğumuz çağın beraberinde getirdiği hızlı değişimler karşısında değişen bazı değerlerin yeterince tartışılıp gerekli bir takım düzeltmeler yapılamadan medya aracılığıyla toplumun geniş bir kesimine aktarılması sonucunda meydana gelen değer yozlaşması nedeniyle bir karmaşa ve belirsizlik ortamına gençler ve çocuklar sürüklenmektedir. (Önder, 2003: 220; Sevinç, 2006: 222; Hökelekli, 2011: 165-166). Sadık (2006) çalışmasında istenmeyen davranışların nedenleri arasında medyaya da yer vermiş, yine öğretmenin ve okulun değer öğretiminde etkisinin medya tarafından azaltıldığı Fidan (2009) tarafından yapılan çalışmada belirtilmiştir. Temiz ise okul resmi programına nazaran medyanın örtük aktarımlarla davranışları şekillendirmede daha etkili olabildiğine dikkat çekilmiştir (Temiz, 2007: 1-2). Şahin tarafından yapılan araştırmada toplumlar arasında iletişim ve etkileşimi sağlayan önemli unsurlardan biride televizyon olarak belirtilmiştir. Çalışmada; başarılı bir kitle kültürü yaratma aracı olarak tanımlanan televizyonlarda yayınlanan çeşitli programlar aracılığıyla toplumun sahip olduğu birtakım kültürel değerlerin bozulması kavramsal olarak vurgulanmıştır (Şahin, 2011: 243-277). Bu nedenlerledir ki kültürün kuşaktan kuşağa aktarımında medya kuruluşlarına büyük görevler düşmektedir. Başta televizyon olmak üzere medya araçlarının, eğlenceli vakit geçirme fonksiyonlarının yanında kültürel, dini ve milli değerler çerçevesinde bir takım kriterlere tabi olarak yayınlar yapması ilgili kurumlarca sağlandığı takdirde kültürel yapıya olan olumsuz etkileri de mümkün olduğunca azaltılmış olacak hatta medya organlarının ne kadar etkili bir eğitim ve sosyalleşme aracı olabileceği gün yüzüne çıkacaktır.

4.3. DEĞERLER EĞİTİMİ SÜRECİNDE TOPLUMUN ROLÜ

Hayata dair ilk sosyal yaşantıların edinildiği yer aile olmasına karşın çocuk yaşamının ilk yıllarından itibaren çevresiyle de iletişim kurar, doğası gereği sosyal bir varlık olan insan topluma ait olma ihtiyacı duyar. Eğer çocuk içerisinde yaşadığı toplumun beklentilerine cevap verebilir, değer yargılarına uygun davranabiliyorsa o topluma uyum süreci başarıyla gerçekleştiriyor demektir (Çağdaş ve Serçer, 2002). Her çocuk yaşadığı çevreye sahip olduğu uyum yeteneği doğrultusunda ayak uydurur. İçerisine dâhil olduğu toplumun kendisinden beklediği tepkileri verdiğinde çocuk sürdürdüğü yaşam düzenine alıştığı için kendini mutlu hissedecektir (Aydın, 2003, 131). Toplum içerisine dâhil olmuş bireyi bilinçsiz ya da bilinçli bir şekilde şekillendirmektedir (Cebeci, 2003: 153). Toplumların sahip oldukları değer yargıları o toplumda yetişen bireyin kişiliği için önemli bir etkidir. Değerlerin oluşumunda toplumsal özellikler önemli bir yere sahiptir (Tarhan, 2012: 26). Değerler toplumsal standartları oluşturdıklarından kültürel özellikler taşırlar. Ferdin ait olduğu toplumdaki olgu ve olayları anlamlandırabilmesi, değer biçme, önem verme, kendi konumunu belirlemesi değerler aracılığıyla olmaktadır. Toplumların güçlü bir şekilde varlıklarını sürdürebilmeleri hedeflerine ulaşabilmeleri toplumun fertleri tarafından kabullenilen ve paylaşılan değerlerin sayısı ve bağlayıcılık gücü ile bağlantılıdır (Yeşil ve Aydın, 2007: 67). Bu nedenledir ki her toplum, toplumsallaşma aracılığıyla yeni kuşakların içerisinde yaşadıkları topluma ait normları ve değerleri öğrenerek büyümelerini sağlamak amacını gütmektedir (Şavran, 2009: 9).

4.4. DEĞERLER EĞİTİMİ SÜRECİNDE OKULUN ROLÜ

Bir çocukta ahlaki değer yargılarının oluşumunda çevre ve aile unsurlarının yanında okulunda rolü bulunmaktadır. Çağımızdaki hızlı değişimin beraberinde getirmiş olduğu bazı olumsuzluklar değerler eğitiminde okulu önemli bir kurum olarak ön plana çıkartmakta (Akbaş, 2004: 80), topluma ait değer ve normların gelecek nesillere aktarılmasında kritik bir rol üstlendirmektedir (Ekici, 2010: 69). Dar anlamıyla öğretim, bilgi eğitimi olarak tanımlanmaktadır. Öğretim görece çocuk bir takım erdemlere sahip olmalıdır. Eski eğitimci nesillerin aksine, kişiliğin ilk yaşlarda eğitimle şekillendiğini kanıtlayan çağdaş psikoloji bulguları mevcuttur

(Russel, 1993: 9). Okullarda sadece akademik açıdan değil, öğrencilerin sosyal, ahlaki ve duygusal yönlerinin de olumlu gelişmesi sağlanmalıdır. Uygun öğrenme ortamı sağlandığında çocuklar kendilerini önemli, yetenekli ve etkili hisseder ve topluma ait olma psikolojik ihtiyaçları karşılanmış olur (Battistich, 2005: 6). Faaliyetler aracılığıyla verilen değerlerin örtük program boyutuna olan etkisiyle de değerler eğitimi daha da etkili bir hal alır. Değer eğitimi çocuklarımızın gelecekte tatmin edici bir hayat kurmasını ait oldukları topluma kolaylıkla adapte olabilmesini sağlamanın yanında sağlam temelli birbirine kenetlenmiş bireylerden oluşan sağlıklı toplumların oluşturulması amacına da hizmet etmektedir. Ahlak eğitimi tüm okulların görevidir ve bu konuda okul müdüründen hizmetlisine kadar bütün çalışanların etkisi ve sorumluluğundadır. Ancak özellikle öğretmenlerin tutum ve davranışları ahlak eğitimi konusunda çok önemli ve etkilidir (Aydın, 2008: 3). Hemen hemen tüm öğrencilerle model alınan öğretmenler öğrencilerin ahlaki gelişimini etkilemektedir (Bahçekapılı, 2011: 36). Bu nedenle eğitim kurumlarımıza ve bu kurumlarda görev yapan başta öğretmenler olmak üzere bütün personele önemli görevler düşmektedir. Değerler eğitiminin büyük bir kısmı model alma aracılığı ile gerçekleştiğinden dolayı (Kanger, 2009: 43) öğrencilerde değerlerin oluşması, gelişmesi veya değişmesi için değerler eğitimi açısından başta öğretmenler olmak üzere tüm personel ideal modeller oluşturmalıdır (Ulusoy, 2007: 32).

SONUÇ

Yerleşik hayata geçmeleriyle insanlar verimli topraklarda gruplar halinde hayatlarını sürdürmeye başlamış ve bunun doğal bir sonucu olarakta, insanlar tarafından, bireylerin karşılıklı ilişkilerini düzenlemek üzere bir takım kurallar da geliştirilmeye başlanmıştır (Aydın, 1997: 131). Toplumsal birliğin sağlanması ve devam ettirilmesinde önemli bir role sahip olan değerler, toplumdan topluma bir takım farklılıklar gösterebileceği gibi zaman içerisinde bir kısmının terk edilip veya toplumca değiştirilmesi de mümkündür. Değerler varlıklarını gerek aileler aracılığıyla gerekse de örgün eğitim kurumları aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktararak sürdürürler. Ahlak eğitime başlanması ile ilgili Piaget ve Rousseau'nun fikirleri paralellik göstermekte ve söz konusu eğitimin muhakeme çağından yani soyut-işlemler döneminde verilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu görüşe karşın Kant, ahlak eğitiminin küçük yaşlar itibaren verilmesinin önemine dikkat çekmiş Russel ise *“ahlak eğitime başlama zamanı doğum anıdır”* ifadesiyle erken yaşlarda ahlak eğitiminin önemini vurgulamıştır (Dilmaç, 1999: 3).

Cihan tarafından hazırlanan çalışmada belirtildiği gibi çocuklarımıza toplumun değerlerini aktarmak eğitimin işlevlerinden biridir. Aile, okul ve toplum aracılığıyla gerçekleşen değerler eğitiminde en önemli rolü; günümüzde ailelerin küçülmesiyle hızla değişen teknolojik sebeplerden ötürü, toplumsal iletişimin azalması nedeniyle okullar üstlenmektedir (Cihan, 2010: 263).

Külünkoğlu ile Alan'ın yaptıkları araştırmalarda çalışmamızı desteklemektedir. Her toplum kendisine özgü değerlere sahip olmasına karşın yaşanan çağa ayak uydurabilmek ve diğer toplumlarla iletişim kuruluyor olmasından dolayı bazı değerlerde birtakım değişimler gözlemlenmektedir. Bir toplum ancak, milli değerlerine sahip çıkabildiği ölçüde diğer toplumlar arasında varlığını sürdürebilir (Alan, 2012: 105; Külünkoğlu, 2010)

Milli değerlerin başında gelen değerlerin biride anadildir. Atalay çalışmasında; Türk Edebiyatı ders kitapların da yirmi sekiz farklı değer tespit edildiğini ve bu değerler arasında ders kitaplarında yer alan metinlerde an az yer bulan değerlerden birinin anadil olduğuna dikkat çekmiştir (Atalay, 2011). Oysaki

tarihi süreç içerisinde dil erozyonuna uğrayan toplulukların varlıklarını sürdüremedikleri veya birlik ve dirlikten uzak oldukları görülmüştür. Konfiçyus’unda belirttiği gibi “*Dil, düzensiz olursa sözler düşünceyi anlatamaz. Düşünce iyi anlatılmazsa insanlar arasında anlaşmazlık çıkar, anlaşmazlık fitne ve terör meydana getirir. Bunlarda devletin yıkılmasına sebep olur. İşte onun için hiçbirşey dil kadar önemli değildir*” (edebiyat defteri.com, 2015).

Değerler eğitiminin büyük bir kısmı model alma aracılığıyla gerçekleşmektedir. Okudan tarafından yapılan çalışmada değerler eğitimi konusunda beklenen hedeflere ulaşabilmenin ilk basamağı olarak başta anne-baba olmak üzere öğrencilere-çocuklara rol model olacak yetişkinlerin eğitimi olduğunu vurgulamıştır (Okudan, 2010). Baysal tarafından yapılmış olan çalışmada da değerler eğitimi konulu seminerlere katılan öğretmenlerin materyal kullanımında söz konusu seminerlere katılmayan meslektaşlarına nazaran daha başarılı olduklarını belirtmektedir (Baysal, 2013). Çocuk değerle ilk defa aile ortamında karşılaşmaktadır ve bu nedenledir ki ailelerde bu konuda en az öğretmenler kadar bilinçlendirilmelidir. Varol’a göre ailelere yönelik değerler eğitimi konusunda farkındalık yaratmak amacıyla seminerler düzenlenmelidir (Varol, 2013). Bu noktalardan da yola çıkarak; değerler eğitiminde kalıcılığı sağlamak konusunda söz konusu seminerlere öğretmenler ve ailelerce katılımın sağlanmasında değerler eğitimi çalışmalarına önemli katkılarının olacağı sonucuna varabiliriz.

Öğrencimize kazandırılan değerın kalıcı olması için uygun rol-model olmanın dışında, olumlu davranış sergilendiğinde gerek öğretmen, gerek veli gerekse toplumun diğer fertleri tarafından takdir edilmek suretiyle davranış pekiştirilmelidir. Çünkü değerler eğitimi programlarının öğrencilerde hazır bulunuşluğunu arttırdığı, akademik başarıyı yükselttiği, duyguları düzenlediği, sosyal güven ile toplumsal sosyal ve duygusal gelişimlerini olumlu etkilediği Samur tarafından yapılan “Değerler Eğitimi Programının 6 Yaş Çocuklarının Sosyal ve Duygusal Gelişimlerine Etkisi” adlı çalışmasıyla da tespit edilmiştir (Samur, 2011).

Nietzsche’ye göre ise; mevcut ahlak yapısı köle ahlakı üzerine inşa edilmiştir (www.dmy.info). Ona göre özürlük içerisinde, yeni değerler yaratması gereken insanın, değerleri kendisine aktaracak, kötü veya iyinin ne olduğunu açıklayacak,

anlatacak, kabul ettirebilecek üstün otoriteler olmadığı için değerleri hazır bulması mümkün değildir(dusundurensozler.blogspot.com.tr). Nietzscheci bir düşünür olarak kendisini kabul eden Foucault'da herkes için geçerli olabilecek kalıcı bir etik geliştirmekten ziyade, kişisel düşünce ve özgürlük gelişiminden kaynaklanan kendine özgü bir tarz geliştirme çabasındadır(Elbeyoğlu, 2011).

İman çalışmasında 66 çocuğa 11 hafta boyunca 3 oturumdan oluşan 30 dakikalık “Değerler Eğitimi Programı” uygulanmış ve çalışmanın sonunda; uygulanan değerler eğitimi programı psiko-sosyal davranış, sosyal beceri ile sosyal problem çözme becerilerinin olumlu yönde etkilendiği tespit edilmiştir. Ayrıca çalışmaya katılan gruba, 3 ay sonra bir kalıcılık ölçümü uygulanmış ve programın etkisini devam ettirdiği tespit edilmiştir (İman, 2014).

Dilmaç ve arkadaşları çalışmalarında; hızla gelişen ve değişen dünyamızda zaman içerisinde, unutulmuş değerlerin ve hazırlanan bir eğitim programı aracılığıyla insani değerlerin öğrencilere kazandırılabilmesi vurgulanmıştır (Dilmaç ve ark, 2007).

Ayan; “İlköğretim I. ve II. Kademe Beden Eğitimi Derslerinin Amaçlarına Göre Uygulanma Durumunun İncelenmesi” adlı çalışmasında; her açıdan sağlıklı bireyler olarak çocukların yetişebilmesi için beden eğitimi ve spor eğitiminin önemli bir araç olduğunu vurgulamıştır (Ayan, 2007). Bununla birlikte Kuter ve Kuter; tarafından yapılan “Beden Eğitimi ve Spor Yoluyla Değerler Eğitimi” adlı çalışmasıyla bir bakıma değerler eğitiminin imkânına dikkat çekerek özellikle tüm eğitim kademelerinde öğrencilerle kolay iletişim kurabilen beden eğitimi öğretmenleri ile beden eğitimi dersleri ve spor yoluyla değerler eğitimi çalışmalarının daha kalıcı, etkin ve kolay yapabileceğini belirtmişlerdir (Kuter ve Kuter, 2012). Yine İşcan “İlköğretim Düzeyinde Değerler Eğitimi Programının Etkililiği” adlı çalışmasıyla çalışmaların tek bir dersle sınırlandırılmayıp diğer derslerin içerikleriyle bütünleştirilerek, değerler eğitimi çalışmalarının planlı bir şekilde ve tüm katılımcıların gönüllü desteklerinin sağlanmasıyla değerler eğitiminin imkânın mümkün olduğunu belirtmiştir (İşcan, 2007). Öğretici araştırmasında; söz konusu ders kitaplarının mevcut uygulamalar için uygunluk açısından yeterli olmadıklarını, uygulanmakta olan değerler eğitimi çalışmalarının yetersiz olduğunu

ancak; araştırma için sınıflarda uygulanan sorumluluk ve duyarlılık değerlerine ilişkisel etkinliklerin söz konusu değerlere olan farkındalığı arttırdığını tespit etmiştir (Öğretici, 2011).

Uyanık ve Akyol, “İslam Ahlak Felsefesi” adlı eserinde İbn Miskeveyh’den yola çıkarak eserde temel erdemler üzerinde yoğunlaşırken erdemleri açıklamak için ikilemler yerine doğruya açıklamaya çalışırken yanlış alana göndermeler yaparak okuyucuyu zihnen erdemlere yoğunlaştıracaklarını belirtirken İbn Miskeveyh’inde erdemlerin kazandırılması konusunda en önemli eğitim materyallerinden olan okuma metinlerini ön planda tuttuğunu belirtmiştir. Yine aynı eserde Gazzali’nin ahlakın değişmesi meselesi ile ilgili bölümde eğitim-öğretimle söz konusu davranışın değişebileceğini ifade ettiği belirtilirken; Farabi’nin yaratılış bakımından yüksek çıkan kişilerin var olduğunu ancak bu şahsiyetlerin eğitilmedikleri takdirde sahip olunan yeteneklerinin yok olacağını belirttiğine de dikkat çekmişlerdir (Uyanık ve Akyol, 2013).

Tatlıdil ve Günder yapmış oldukları çalışmayla bireyin ait olduğu topluma, o toplum içerisinde faaliyet gösteren kurumlara ve dahası kendisine duyduğu güvenin ortak değerlere katılımı ile doğru orantılı olduğunu vurgulanmakta ve küreselleşme sürecinde varlığını devam ettirebilen değerlerin aktarımında, içselleştirilmesi ve paylaşım sürecinde eğitim kurumlarının oynadığı role dikkat çekmişlerdir (Tatlıdil ve Günder, 2013).

Değerler eğitimi sadece okul çatısı altında gerçekleşmemektedir. Sosyal çevre, aile, medya, spor, oyun gibi okul dışı faktörler yapılan çalışmalarda değerlerin kazanılması sürecinde en etkili yol olarak saptanmış, ayrıca; çalışmada değer kazandırma sürecinde eğitim kurumlarında kazandırılmak üzere belirlenmiş olan değerlerin istikrarlı olacak biçimde her üniteye veya derste yer verilmesi gerektiği vurgulanmıştır (Kuş, 2009; Ayan, 2013; Ulaş ve Ayan, 2015).

Balcı ve Yelken ise çalışmalarında; değerler eğitiminin bireyin bir fert olarak toplumdaki rolünü benimsemesinde, kişilik gelişiminde, toplumun değerler sistemini pekiştirmesinde toplumsal birliği sağlayarak toplumun devamlılığının sağlanmasında ve toplumsal kalkınma da işlem bakımından önemli roller üstlendiği belirtilmiştir (Balcı ve Yelken, 2010).

Tarafımızca yapılmış olan literatür taraması sonuçlarından elde edilen bulgular ışığında; çocuklarımızın, gelecekte toplumun sağlıklı birer ferdi olabilmeleri için tıpkı fiziksel ve bilişsel gelişimlerinin desteklenmesi gerektiği gibi ahlaki gelişimlerinin de desteklenmesinin gerekliliği ve en etkili yol olarakta değerler eğitimi çalışmaları üzerinde durulduğu görülmüştür. Yapılan çalışmalarla; özellikle toplumsal hayatın, birleştirici ve güçlendirici gücü olan ve sağlıklı kişiliklerin gelişiminde en önemli rolü üstlenen değerlerin, edinilmesi sürecinde ailenin tek başına yeterli olmadığı ve değerler eğitiminin mümkün hatta gerekli olduğu fikri desteklenerek vurgulanmıştır. Ülkemiz eğitim sistemi, değerler eğitimi çalışmalarının önemini farkına varmış ve konu ile ilgili, örnek teşkil edecek pek çok plan ve faaliyet örnekleri hazırlayarak ilgili kurumların bilgisine sunmuştur. Ayrıca; yine alan yazında incelenen çalışmalar doğrultusunda değerler eğitimi çalışmalarının başarıya ulaşabilmesi için; aile ve okul bileşenlerinin yanında, çocukların üzerinde yadsınamaz bir etkiye sahip olduğu bilinen; medya organları, akran grubu ve sosyal çevreleri gibi bütün bu faktörlerin dikkate alınarak, tüm bu bileşenlerin işbirliğini gerekli kılacak bir program çerçevesinde yürütülmesinin gerekliliği fikri azımsanamayacak ölçüde ön plana çıkmaktadır. Çalışmamız kapsamında elde edilen araştırma sonuçları da dikkate alındığında; çalışmamızın ileriki dönemde yapılacak olan pek çok çalışmaya ışık tutacağı, değerler eğitiminin önemini vurgulaması nedeniyle araştırmacılara yeni ufuklar açacağı ve bundan sonraki yapılacak çalışmalara kaynaklık edeceği bir gerçektir.

Değerler aktarımını hızlandırmak amacıyla;

- Değerler eğitimi kapsamında il veya ilçe milli eğitim müdürlüklerinin yürütmekte olduğu çalışmalara paralel olarak konu ile ilgili yapılabilecek çalışmaların çeşitliliğini ve etkililiğini arttırabilmek adına görev yapan öğretmenlere hizmet içi seminerler verilmelidir.

- Toplumların sağlam temelli, güçlü ve huzurlu olabilmesi için hükümetler, eğitim programlarında şahsiyet bütünlüğü kazandıran değerlere daha fazla ağırlık vermeli, böylelikle tutarlı, kararlı, dürüst ve kişilik sahibi bireyler yetişmiş olacak ve toplum huzur ve refah ortamı içerisinde güçlenerek devamlılığını sürdürecektir.

- Değerler eğitimi ayrı bir müfredat olarak düşünülmeden eğitimin her kademesinde bütün ders programlarına eklenerek desteklenmelidir.

- Bir toplum ancak geçmişiyile var olur ve geleceği dünü ve bugünü üzerine inşa edilir. Değerler eğitimi çalışmaları kapsamında önemli bir yer tutacak olan tarihi filmlerin izlenmesi, müzelerin ve tarihi mekânların gezdirilmesi gibi faaliyetler Milli Eğitim Bakanlığı başta olmak üzere il ve ilçe milli eğitim müdürlüklerince teşvik edilmeli ve okul müdürlüklerine finansal destek sağlanmalıdır.

- Kuşaklar arası iletişimi güçlendirerek değer aktarımını hızlandırmak amacıyla kuşakları bir araya getirecek etkinliklere değerler eğitimi çalışmaları kapsamında yer verilmelidir.

- Değerler eğitimi günümüzde bir ihtiyaçtır. Toplum için öncelikli değerlerin tespiti, var olan değerlerden yitirilenlerin ve yerine getirilecek değerlerin tespiti, geleceğimizin teminatı çocuklarımızın sağlam karakterli bireyler olarak yetiştirilebilmesi amacıyla gerek değerler eğitimi konusunda çalışan öğretim elemanlarının, gerek öğretmenlerin, gerekse velilerin fikir alış-verişi yapabilecekleri çalışmalarını paylaşarak uygulamaları ve sonuçlarını takip edebilecekleri bir eğitim portalı kurulmalıdır

- Milli Eğitim Bakanlığı teşvikiyle il içi veya iller arası kamu çalışanları ile öğrenci, öğretmen, veli işbirlikli çalışmalar ve projeler düzenlenmelidir.

- Günümüzde yürütölmekte olan değerler eğitimi çalışmaları çerçevesinde, kalıcılığı artırmak adına ele alınan değerlerle ilgili öğrencilerce hazırlanacak olan afiş, broşür vb. çalışmaların okul ve yaşanan çevrede yer alan diğer özel ile kamu kurum ve kuruluşlarının duvar, pano vb. alanlarında sergilenmesi sağlanmalıdır.

- Okullarda yürütölmekte olan değerler eğitimi faaliyetlerine okul öncesi öğrencileri ve öğretmenlerinin de aktif katılımı sağlanmalıdır.

- Değerler eğitimi çalışmalarına katılımı artırmak ve faaliyetlerin daha etkin ortamlarda gerçekleştirilebilmesini sağlamak amacıyla il veya ilçe milli eğitim müdürlüklerince okul müdürleri ve müdür yardımcılara yönelik seminerler düzenlenmelidir.

- Öğretmen adaylarının lisans öğrenimi döneminde değerler eğitiminin kapsamı ve önemi hakkında eğitim çalışmalarına katılımı okul deneyimi dersini veren öğretim

üyeleri başta olmak üzere alan bilgisi derslerine giren tüm personelce desteklenmelidir.

- Okullarda yürütülen değerler eğitimi çalışmalarına velilerin aktif katılımının sağlanabilmesi için yapılan çalışmalarda uygun düzenlemeler yapılmalıdır.

- Değerler eğitimi kapsamında özellikle Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde anadil başta olmak üzere fazla değere yer verilmelidir

- Değerler eğitimi çalışmalarının öğrencinin ev hayatına da aks ettirebilmek amacıyla okullarda uygulanmakta olan aylık değerler eğitimi faaliyetlerine, o ay çalışılan değeri ve yapılan çalışmaları konu alan kısa bir not ile söz konusu değerın kazandırılma düzeyine dönüt sağlaması açısından veli tarafından doldurulması istenen bir ölçek gönderilmelidir

- Değerler eğitime yönelik piyasada hikâye kitapları mevcuttur. Söz konusu eserler incelenerek milli ve evrensel değerlere en uygun olanların eğitiminin her kademesine uygun olacak şekilde sayıları arttırılmalıdır.

- Yaşanılan ilde ya da ile en yakın bir başka ilde bulunan üniversitelerin eğitim fakülteleri ile işbirliğine dayalı gençleri, öğrencileri ve aileleri merkeze alacak projeler hazırlanmalı ve bu çalışmalar Milli Eğitim Bakanlığı'na desteklenmelidir.

- Değerler eğitimi kapsamında örgün eğitim programlarının yanında kitle iletişim araçlarından da faydalanmak amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı'na gerekli çalışmalar yapılmalıdır. Değerler eğitimi konusunda deneysel çalışmalara ağırlık verilerek desteklenmelidir.

- Değerler eğitimi konusunda deneysel çalışmalara ağırlık verilerek desteklenmelidir.

- Örgün eğitim kurumlarında değerler eğitimi etkinliklerine özellikle beden eğitimi öğretmenlerinin de desteği sağlanarak, kazandırılacak değerlerin çeşitli oyun ve sportif faaliyetler sayesinde eğlence aracılığı ile kalıcılığı sağlanmalıdır.

- Değerler eğitimi sürecinde öğrencilerin değer kazanımlarını olumsuz etkileyen faktörlerin belirlenmesi amacıyla yapılan çalışmaların arttırılması için öğretim üyesi, akademisyen ve araştırma görevlilerinin teşviki sağlanmalıdır.

- Bundan sonraki süreçte Değerler Eğitimi Programları okul öncesi eğitimden başlayarak lisans öğrenimi sonuna kadar çocuğun tüm eğitim hayatı boyunca eğitim müfredatlarının bir parçası olması sağlanmalıdır.

- Özellikle toplumun bir gerçeği olan, yetiştirme yurtlarında veya sevgi evi vb. gibi kurumlarda yaşamını sŸrdŸrmekte olan çocuklar içinde okullarda uygulanan çalışmalara ek olarak, yeni ve orijinal fikirlerin Ÿretimi Milli Eğitim Bakanlığınca desteklenerek, bu çocuklarımız için yapılan çalışmalara ağırlık verilmelidir.

KAYNAKÇA

- Akbaba A.S., (2003). Eğitim Yönetimi ve Değerler, Değerler Eğitimi Dergisi, Cilt:1, Sayı:1, s.7-18.
- Akbaş O., (2004). Türk Milli Eğitim Sisteminin Duyuşsal Amaçlarının İlköğretim II. Kademedeki Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akbaş O., (2008). Değerler Eğitimi Akımlarına Genel Bir Bakış, Değerler Eğitimi Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 16, s.9-27.
- Akbaş O., (2009). İlköğretim Okullarında Görevli Branş Öğretmenlerinin Değer Öğretimi Yaparken Kullandıkları Etkinlikleri 2004 ve 2007 Yıllarına İlişkin Bir Karşılaştırma. Kastamonu Eğitim Dergisi, 17(2), s.403-414.
- Aktepe V. ve Yel S., (2009). İlköğretim Öğretmenlerinin Değer Yargılarının Betimlenmesi: Kırşehir İli Örneği, Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, Cilt:7, Sayı:3, s.607-622.
- Alan Y., (2012). Türkçe Ders Kitaplarındaki Okuma ve Serbest Okuma Metinlerinin Dini ve Ahlaki Değerler Açısından İncelenmesi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Aralık.
- Arıcı A., (2006). Ergenlerde Dini Başa Çıkma Yöntemi Olarak Dua (Ed. Hayati Hökelekli) Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, İstanbul, s.529-559.
- Arslan A., (1998). Felsefeye Giriş, Ankara, Vadi Yayınları, s.30-110.
- Arslanoğlu İ., (2005). Türk Değerleri Üzerine Bir Değerlendirme, <http://www.gazi.edu.tr/iarslan/turkdegerleruzerine.pdf>, Erişim Tarihi: 21/07/2014.
- Atalay B., (2011). Türk Edebiyatı ile Dil ve Anlatım Ders Kitaplarındaki Halk Edebiyat Metinlerinde Yer Alan Değerler Üzerine Bir Araştırma, Gazi

Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Eylül.

Avcı N., (2007a). Toplumsal Değerler ve Gençlik, Siyasal Kitapevi, Birinci Baskı, Ankara, s.14-20.

Avcı N., (2007b). Üniversite Gençliğinin Bireysel ve Toplumsal Değerlere İlgili ve Bakış: Süleyman Demirel Üniversitesi Örneği (Ed. R. Kaymakcan, S. Kenan, H. Hökelekli, Z. S. Arslan, M. Zengin), Değerler ve Eğitimi, İstanbul, Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, s.819-851.

Ayan S. ve Memiş U.A., (2012). “İlköğretim 4-5. Sınıf Öğrencilerinin Oyun ve Spor Tercihleri”, UHBAB (Uluslararası Hakemli Beşeri ve Akademik Bilimler Dergisi), Sonbahar Dönemi, Cilt:1 Sayı: 2, s: 37-45.

Ayan S., (2007). “İlköğretim I. ve II. Kademe Beden Eğitimi Derslerinin Amaçlarına Göre Uygulanma Durumunun İncelenmesi.” T.C. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara.

Ayan S., (2013). “Games and Sports Preferences of Children”, Educational Research and Reviews, 23 April, 8(8): 396-404 (DOI:10.5897/ERR2013.1417; ISSN 1996-0816).

Ayan S., Memiş U. A., Eynur B.R. ve Kabakçı A.,(2012).”Özel Eğitime İhtiyaç Duyan Çocuklarda oyuncak ve Oyunun Önemi”, Uluslararası Hakemli Akademik Spor Sağlık ve Tıp Bilimleri Dergisi, Cilt:2, Sayı:4, s:80-89.

Ayasbeyoğlu N., (1991). İslamiyetin Eğitimimize Getirdiği Değerler Kuran-ı Kerim’in Eğitim ile İlgili Ayetleri Tahlili Milli Eğitim Basımevi, s.101.

Aydın B., (1997). Çocuk ve Ergen Psikolojisi, Marmara Üniversitesi Vakfı Yayınları, No: 1, İstanbul, s.131.

Aydın M.Z., (1994). İnsan Yetiştirme Modelimiz ve Değer Eğitimi, Türkiye Eğitim Felsefesi Kongresi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van, 5-8 Ekim.

- Aydın M.Z., (1997). Kurumlar Sosyolojisi, Ankara, Vadi Yayınları, s.39.
- Aydın M.Z., (2003). Ahlak Öğretiminde Örnek Olay İncelemesi Yöntemi, Nobel Yayınları, Ankara, s.122.
- Aydın M.Z., (2003). Gençliğin Değer Algısı, Konya Örneği, Değerler Eğitimi Dergisi, 1(3): İstanbul, s.121-144.
- Aydın M.Z., (2005). Ailede Çocuğun Ahlak Eğitimi, Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, İstanbul, s.22.
- Aydın M.Z., (2008), Okulda Ahlak Eğitimi ve Ahlak Öğretiminde Örnek Olay İncelemesi Yöntemi, Nobel Yayın Dağıtım, 3. Baskı, s.3.
- Aydın M.Z., (2010). Bilgi Sosyolojisi, Açılım Kitap, İkinci Baskı, İstanbul, s.185.
- Aydın M.Z., (2010). Okulda Çalışan Herkesin Görevi Olarak Değerler Eğitimi, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi'nde Değerler Eğitimi Buluşması sunulan bildirinin geliştirilmiş şeklidir, 18 Nisan, Ankara.
- Aydın M.Z., (2011). Değerler İşlevleri ve Ahlak Eğitime Bakış, 1(7), s.19-45.
- Bacanlı H., (2000). Gelişim ve Öğrenme, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, s.199.
- Bacanlı H., (2002). Psikolojik Kavram Analizleri, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, s.22.
- Bacanlı H., (2006). Duyuşsal Davranış Eğitimi, 13. Baskı, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, s.35-40.
- Bacanlı H., (2011). Gizli Müfredat Bağlamında Bağımlılık, Bilim ve Aklın Aydınlightında Eğitim, Sayı:131, Ocak 2011, s.45-49.
- Bademci V., (1999). Hedefin Davranışlara Çevrilmesi, Davranışlardan Seçmeli Test Maddeleri Yazılması, Gazi Kitapevi, Ankara, s.28.
- Bahçekapılı M., (2011). Din ve Ahlak Eğitiminin Ergenlerin Kişilik Gelişimine Katkısı. Değerler Eğitimi Dergisi, 9(22), s.7-42.

- Bakar O., (2011). Mevlana Celaleddin Rumi'ye Göre İnsanın Gelişimi İçin Nesnel Değerlerin ğretimi 3. Uluslararası Eğitimde Kalite Kongresi Bildiriler Kitabı, 02-04 Aralık 2011, Konya:Erman Ofset, Konya, s.151-159.
- Balat U.G. ve Dağal B.A., (2012). Okul ncesinde Değerler Eğitimi ve Etkinlik rnekleri, Pegem Akademi Yayıncılık, s.22.
- Balcı A.F. ve Yelken V.T., (2010). İlköğretim ğretmenlerinin “Değer” Kavramına Yükledikleri Anlamlar, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H.U. Journal of Education) 39, s.81-90.
- Balcı N., (2008). İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Değer Eğitiminin Etkililiği, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Battistich V., (2005). Character Education Prevention and Positive Youth Development, <http://www.communityofcoring.org/servicesandresources/Battistich%20paper.pdf> Erişim Tarihi:27/12/2014.
- Baykal Y., (2001). İlköğretimde Matematik ğretimi, Beşinci Baskı, Pegem Akademi, Yayınevi, Ankara, s.1.
- Baysal N., (2013). Ortaokul Sosyal Bilgiler Derslerin Değerler Eğitimi Uygulamalarının ğretmenler Yönüyle Değerlendirilmesi, Niğde Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İlköğretim Anabilim Dalı, Sosyal Bilgiler ğretim Programı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Niğde.
- Bektaş F., (2012). İlköğretim 7. Sınıf Sosyal Bilgiler ğretim Programında Yer Alan Değerlerin ğrenci Boyutunda Kazanım Düzeylerinin Değerlendirilmesi, Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlköğretim Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Berkowitz, M.W. ve Bier, M.C., (2004). Research-Based Character Edvcation. The ANNALSOF The American Academy of Political and Social/ Science, s.72-85.

- Bilgin M., (1995). Sosyal Psikoloji ile Yöntem ve Pratik Çalışmalar, Sistem Yayıncılık, İstanbul, s.83-84.
- Bolay S.H., (2007). Değerlerimiz ve Günlük Hayat, Değerler Eğitimi Merkezi Dergisi, 1(1), Değerler Eğitimi Merkezi, s.14.
- Bridge B., (2004). Etik Değerler Eğitimi (2. Baskı). İstanbul, Beyaz Yayınları, s.12.
- Budak S., (2003). Psikoloji Sözlüğü, Bilim Sanat Yayınları, Ankara.
- Bursalıoğlu Z., (1998). Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış, Pegem Akademi. Yayıncılık, Ankara, s.5.
- Büyükkaragöz, Ş. ve Çivi C., (1999). Genel Öğretim Metotları Öğretiminde Planlama Uygulama, Beta Yayınları, 10. Baskı, İstanbul.
- Can Ö., (2008). Dördüncü ve Beşinci Sınıf Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitimi Uygulamalarına İlişkin Görüşleri, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Cebeci S., (2003). Öğrenme ve Öğretme Süreçlerinde Dini İletişim, İz Yayınları: 153, İstanbul.
- Cevizci A., (1999). Felsefe Sözlüğü, İstanbul: Pradigma Yayınları, s.232-233.
- Cevizci A., (2005). Felsefe Ansiklopedisi (4. Cilt), Ankara, Erbil Yayınları, s. 51-52.
- Cihan N., (2010). Türkçe Öğretimi Amaçlarının Değerler Aktarımı Bağlamında Değerlendirilmesi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul.
- Çağdaş A. ve Seçer, Z., (2002). R. Arı (Derleyen), Çocuk ve Ergenlerde Sosyal ve Ahlak Gelişimi, Ankara, Nobel Yayınları.
- Çağlayan S., (2007). Türk Eğitim Sistemi Üzerinde Etkili Olan Felsefi Akımlar, Yüksek Lisans Tezi Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, s.86.

- Çakıcı E., (2010). Milli Eğitim Bakanlığının 2004 Yılında Tavsiye Ettiği 100 Temel Eserdeki Yerel Romanlar aracılığıyla Edebiyat Öğretiminde Değerler Öğretimi Üzerine Bir Araştırma, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitim Anabilim Dalı, Yüksek Lisans tezi.
- Çalışkur A., (2010). Psikolojide Değerler ve Gençlik, Papatya Yayıncılık Eğitim, Birinci Baskı, s.8.
- Çelik E. ve Çağdaş A., (2010). Okul Öncesi Eğitim Öğretmenlerinin Empatik Eğilimlerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Konya, s.23-37.
- Çelik H., (2007). Değerler Eğitimi Uluslararası Sempozyumu, (Ed: Kaymakcan R., Kenan S., Hökelekli H., Arslan Ş.Z., Zengin M.), 26-29 Kasım, Kahraman Ofset, Haziran, İstanbul, s.20-21.
- Çetin İ., (2010). Dil ve Edebiyat Öğretim Yöntemleri, Ed: Çetin İ., Türk Dili ve Edebiyatı Öğretiminin Tarihi Gelişimi, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, s.1-22.
- Çiftçi M., (2003). Ahlaki Yargı Yeteneği ve Ahlak Eğitimi, Gençlik Dönemi ve Eğitimi II, Tartışmalı İlmi Toplantı, 18-20 Nisan, Bursa, editör: Hayati Hökelekli, Ensar Meşriyatı, İstanbul, s.347-368.
- Çilingir L., (2003). Ahlak Felsefesine Giriş, Metinlerle Ahlaki Temsilendirme, Eld Yayınları, Ankara, s. 12,13.
- Çotuközen B., (1991). Felsefenin En Önemli Konusu İnsan, Felsefe Mantık-Bilim Tarihi Sempozyum Bildirileri, Ülke Yayınları, s.145.
- Çömlek A., (1998). Eğitimde Bugünkü Durum ve İlköğretimde Yeniden Yapılanma Önerileri, Eğitim Yönetimi XV, s.314.
- Çubukçu N.B., (2012). Değerler Eğitimi Uluslararası Konferansı Expres Basımevi, İstanbul, s.190.

- Çubukçu Z., (2004). Öğretmen Adaylarının Düşünme Sitlerinin Öğrenme Biçimlerini Tercih Etmelerindeki Etkisi, XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, 6-9 Temmuz 2004, Malatya İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, s.45-68.
- Dilmaç B., (1999). İlköğretim Öğrencilerine İnsani Eğitimin Verilmesi ve Ahlaki Olgunluk Ölçeğiyle Eğitimin Sınanması, Yüksek Lisans Tezi.
- Dilmaç B., (2007). Bir Grup Fen Lisesi Öğrencisine Verilen İnsani Değerler Eğitiminin İnsani Değerler Ölçeği ile Sınanması, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Dilmaç B., Kulaksızoğlu A. ve Eksi H., (2007). Bir Grup Fen Lisesi Öğrencisine Verilen İnsani Değerler Eğitiminin, İnsani Değerler Ölçeği ile Sınanması Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri: Educational Sciences: Theory & Practice, 7(3), Eylül, s.1221-1261.
- Doğan İ., (2007). Türk Eğitim Sisteminde Değer Sorunu (Ed. R. Kaymakcan, S. Kenan, H. Hökelekli, Z.S. Arslan, M. Zengin) Değerler ve Eğitimi, Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, İstanbul, s.615-633.
- Doğan S., (2001). Farklı Sosyo-Ekonomik Düzeylere Mensup Ergenlik Çağındaki Kız ve Erkeklerin Saldırgan Davranışlarıyla Ana-Baba Tutumları Arasındaki İlişkiler, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmit.
- Doğanay A., (2006). Değerler Eğitimi Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi Yapılandırmacı Bir Yaklaşım, (Ed: C. Öztürk), Ankara, Pegem Akademi Yayıncılık, s.267-268.
- Doğanay A., (2009). Değerler Eğitimi (Ed: C. Öztürk), Sosyal Bilgiler Öğretimi Demokratik Vatandaşlık Eğitimi, Ankara, Pegem Akademi Yayıncılık, s.225-286.
- Dökmen Ü., (1988). Empatinin Yeni Bir Modele Dayandırılarak Ölçülmesi ve Psikodrama ile Geliştirilmesi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 21, s.156.

- Ekici A., (2010). Okullarda Sosyal Sermaye (1. baskı) Nobel Yayın Dağıtım Ankara: 65.
- Ekşi H., (2006). Din Eğitimi, Gençlik ve Kişilik, Gençlik ve Değerler Psikolojisi, Dem Yayınları, İstanbul.
- Elbey K.,(2011). Michel Foucault' nun Ahlak Anlayışı, www.beytulhikme.org s. 39-61 Erişim: 15/07/2016.
- Elkatmış M., (2009). Hayat Bilgisi Öğretiminde Değer Eğitimi (Ed. B. Tay), Hayat Bilgisi Öğretimi, Maya Akademi, Ankara, s. 335-365.
- Ertürk S. (1994). Eğitimde Program Geliştirme, Meteksan A.Ş., Ankara, s.10.
- Fichter J., (1990). Sosyoloji Nedir? (Çev: N. Çelebi), Konya: Toplum Yayınları, s.148.
- Fidan N. ve Erdem M., (1998). Eğitime Giriş, Alkım Yayınları, İstanbul, s.48.
- Fidan, N.K., (2009). Öğretmen Adaylarının Değer Öğretimine İlişkin Görüşleri. Kurumsal Eğitim Bilim Dergisi, 2(20), 1-18 <http://www.keg.aku.edu.tr>, Erişim Tarihi: 31.05.2015.
- Filiz S., (1998). Ahlakın Akli ve İnsani Temeli, Çizgi Kitapevi, Konya.
- Gökdere M. ve Çepni S., (2003). Üstün Yetenekli Çocuklara Verilen Değerler Eğitiminde Öğretmenin Rolü, Değerler Eğitimi Dergisi, 1(2), s.97.
- Gültekin F., (2007). Tarih I Dersinde İşe Koşulabilecek Değer Öğretiminin Yeni Yaklaşımlarının Öğrencilerin “Hoşgörü” Değeri Anlayışlarının Gelişimine Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Günay Ü., (1998). Din Sosyolojisi, İnsan Yayınları, s.45.

- Gündoğan A.O., (2007). Ben ve Öteki Değerler Dünyamızın Gerginliği (Ed: R. Kaymakcan, S. Kenan, H. Kelekli, Ş. Arslan ve M. Zengin) Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu, İstanbul, DEM Yayınları, s.76.
- Güney S., (2000). Davranış Bilimleri, 2. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, s.284.
- Güngör E., (1993). Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar, Ötüken Yayınevi, İstanbul, s. 15-157.
- Güngör E., (1995). Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak, İstanbul, Ötüken Neşriyat, s.11-136.
- Gürcan A., (2012). Aile Destekli Değer Eğitim Modeli, Değerler Eğitimi Uluslararası Konferansı, Expres Basımevi, İstanbul, s.203.
- Halstead J.M., (1996). Values and Values Education in Schools. (Ed. J.M. Halstead ve M.J. Taylor) Values in Education and Education in Values Oxon: Routledge Falmer, s.4.
- Harmandar İ.H., (2004). Beden Eğitimi ve Spor'da Özel Öğretim Yöntemleri, Birinci Baskı, Nobel Basımevi, Ankara, s.3.
- Henckmann W., (2004). Max Scheler Değerlerle İlgili Olgusalcılık 20. Yüzyıl Filozofları, Margot Fleischer Çev: Kanat A., İlya Yayınları, Birinci Baskı, İzmir, s.147.
- Hitlin S. ve Aliavin J.A., (2004). Values: Reviewing a Dormant Concept. Annual Review of Sociology, 30, s.359-393.
- Hökelekli H., (2011). Ailede, Okulda, Toplumda Değerler Psikolojisi ve Eğitimi, Timaş Yayınları, İstanbul, 165-288.
- İman D.E., (2014). Değerler Eğitimi Programının 5-6 Yaş Çocukların Sosyal Gelişimine Etkisi: Sosyal Beceri, Psiko-Sosyal Gelişim ve Sosyal Problem Çözme Becerisi Kuram ve Uygulama da Eğitim Bilimleri Educational Sciences: Theory & Prative 14(1), s.245-268.

İnanç B., Bilgin M. ve Atıcı M., (2004). Gelişim Psikolojisi Çocuk ve Ergen Gelişimi, Adana: Nobel Kitapevi.

İşcan D.C., (2007). İlköğretim Düzeyinde Değerler Eğitimi Programının Etkililiği, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara.

İzgar G., (2013). İlköğretim Okulu 8. Sınıf Öğrencilerine Uygulanan Değerler Eğitimi Programının Demokratik Tutum ve Davranışlarına Etkisi, Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi, Doktora Tezi.

Kale N., (2004). Etik Sorunsallar ve Eğitim, Birinci Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, s.4-32.

Kanger F., (2009). Peygamber Ahlakını Referans Alan Karakter Eğitimi, Erkan Yayınları, İstanbul, s.43.

Karapınar Y., (2005). Uygulama ve Değerlendirme Ölçeğiyle Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilimler Öğretiminde Kullanılabilecek Bir Öğretim Yöntemi Olarak Empati, Değerler Eğitimi Dergisi, 3(9), s.119-142.

Karatay H., (2011). Karakter Eğitiminde Edebi Eserlerin Kullanımı, Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 6/1 Winter p.1398-1412, Turkey.

Kaygusuz İ., (1997). Eğitim Felsefesi ve Türk Eğitim Sisteminin Felsefi Temelleri, Eğitim ve Yaşam Dergisi, s.5-15.

Kaymakcan R. ve Meydan H., (2011). Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programları ve Öğretmenlerine Göre Değerler Eğitimi, Değerler Eğitimi Dergisi, 9(21), s.27-51.

Kazu H., (2002). Eğitim ve Felsefe, Öğretmenlik Mesleği (Ed: Taşpınar M.), Elazığ Üniversitesi, Kitap Evi, Elazığ, s.74.

Keskin Y., (2008). Türkiye’de Sosyal Bilimler Öğretim Programında Değerler Eğitimi: Tarihsel Gelişim, 1998 ve 2004 Programlarının Etkililiğinin

Araştırılması, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bilim Dalı, İstanbul.

Kılıç M., (2011). Değerler Filozofisi ve Hukuksal Değerler, Eğitime Bakış, 7(19), s.51-54.

Kılıç R., (1996). Olgü ve Değerler Problemi, AÜ İlahiyat Fakóltesi Dergisi, Ankara, Sayı:35, s.359.

Kıllıoğlu İ., (1998). Ahlak-Hukuk İlişkisi, Mü İFAV Yayınları, İstanbul, s.377.

Kilby R.W., (1993). The Study of Human Values, Lanham Md: University Press of America.

Kim Suh, B. ve Traiger J., (1999). Teaching Values Through Elementary Social Studies and Literature Curricula Education, V:119, Issue: 4, <http://www.questia.com> (The Online Library of Books and Journals).

Kirman M., (2004). Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü, Rağbet Yayınları, İstanbul, s.57.

Köknel Ö., (2007). Çatışan Değerlerimiz, Aileden Topluma, Politikadan İnançlara, Sevgiden Aşka Kadar, İstanbul, Altın Kitaplar Yayın Evi, s.18.

Kuçuradi İ., (1998). İnsan ve Değerleri Türk Felsefe Kurumu, Ankara, s.11.

Kuş D., (2009). İlköğretim Programlarının, Örtük Programın ve Okul Dışı Etmenlerin Değerleri Kazandırma Etkililiğinin 8. Sınıflar İlköğretim Öğrencilerinin ve Öğretmenlerinin Görüşlerine göre İncelenmesi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Kuter Ö.F. ve Kuter M., (2012). Beden Eğitimi ve Spor Yoluyla Değerler Eğitimi, Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama, Cilt:3, Sayı:6, s.5-94.

- Külünkoğlu T., (2010). İlköğretim Birinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin İlettiği Değerler Açısından İncelenmesi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlköğretim Anabilim Dalı, Erzurum.
- Lickona T., (2004). Character Matters, New York: Simon R. Schuster.
- Linkona T., (1991). Educating For Character: How Our School Can Teach Respect and Responsibility Newtork: Bantom Books, p.38.
- MEB., (2010a). İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programı (4-8. Sınıflar), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- MEB., (2010b). T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı İlk Ders (2010/53) konulu, B.08.0 TTK.0.72.02.00 Sayılı Genelge, www.egitimmevzuat.com.
- MEB., (2010c). T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı Şura Genel Sekreterliği 18. Milli Eğitim Şurası konulu, B.08.0.TTK.0.01.02.01 Sayılı 18. Milli Eğitim Şurası Kararları, www.meb.gov.tr/.../18_Sura_kararlari_...31/01/2015.
- Okudan A.Y., (2010). Eğitim Yöneticilerinin Değerler Eğitiminin Önemi, Etkileri ve Uygulamalar Hakkındaki Görüşleri, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Eğitim Yönetimi ve Denetim Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Orhaner E. ve Hussein A.T., (2007). Ticaret ve Turizm Eğitiminde Özel Öğretim Yöntemleri, Siyasal Kitapevi, 3. Baskı, s.63.
- Öğretici B., (2011). İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Derslerin de Değerler Eğitimine Yönelik Uygulamaların Etkililiğinin Araştırılması, Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İlköğretim Anabilim Dalı, Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.
- Önder A., (2003). Eğitici Drama, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul, s.220.

- Öymen M.R., (1975). Psikoloji, Sosyoloji ve Pedagoji Açısından Ahlak Eğitimi ve Ahlakın Testle Ölçülmesi, 3. Baskı, İstanbul: Murat Matbaacılık.
- Özden Y., (2005). Eğitimde Yeni Değerler, Eğitimde Dönüşüm, Ankara, Pegem Akademi. Yayıncılık, s.37.
- Özensel E., (2003). Sosyolojik Bir Olgu Olarak Değer, Değerler Eğitimi Dergisi, 1(3), s.217-239.
- Özensel E., (2004). Türk Gençliğinin Değerleri Liseli Gençlik Üzerine Bir Araştırma, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Özkul O., (2009). Küresel Bir Ahlak Sistemi Mümkün mü?, Değerler Eğitim Merkezi Dergisi, 2(5), s.54.
- Özlem D., (1998). Doğa Bilimleri ve Sosyal Bilimler Ayrımının Dünü ve Bugünü Üzerine, Toplum ve Bilim, Sayı:76, s.8.
- Özlem D., (2002). Değerler Sonucunda Nesnelcilik Mutlakçılık ve Öznellik. Rölativizm Tartışması Üzerine Bilgi ve Değer Sempozyum Bildirileri, Ankara, Vadi Yayınları, s.284.
- Özlem D., (2010). Etik Ahlak Felsefesi, İkinci Baskı, İstanbul, Say Yayınları, s.170-180.
- Öztürk O., (1997). Ruh Sağlığı ve Hastalıkları, Hekimler Yayın Birliği, Ankara, s.31.
- Rath L.E., Harmin M. ve Simon S.B., (1996). Values and teaching: Working with values in the classroom. Colombus, oh: Charlesse, Merrill.
- Rokeach M., (1973). The Nature of Human Values Free Press Newyork, s.6-7.
- Rokeach M., (1973). The Nature of Human Values, The Free Press, New York, p.28.
- Russel B., (1993). Eğitim Üzerine Ses Yayınları (Çev: Nail Bezel), Ankara, s.9.

Ryan K., (1991). Moral and Values Education. Arie Lewy (Ed), The International Encyclopedia of Curriculum, Advances in Education Pergamon Pres.

Sadık F., (2006). Öğrencilerin İstenmeyen Davranışları ve Bu Davranışlarla Baş Edilme Stratejilerinin Öğretmen, Öğrenci ve Veli Görüşlerine Göre İncelenmesi ve Güvengel Disiplin Modeli Temele Alınarak Uygulanan Eğitim Programının Öğretmenlerin Baş Etme Stratejilerine Etkisi, Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Samur A.Ö., (2011). Değerler Eğitimi Programının 6 yaş Çocuklarının, Sosyal ve Duygusal Gelişimlerine Etkisi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çocuk Gelişimi ve Ev Yönetimi Eğitimi Anabilim Dalı, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bilim Dalı, Doktora Tezi, Konya.

Selçuk Z., (2010). Eğitim Psikolojisi (18. Baskı), Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, s.117.

Senemoğlu N., (2007). Gelişim, Öğrenme ve Öğretim, Ankara, Gönül Yayıncılık, s.233-492.

Sevinç M., (2006). Evrensel ve Yerel Değerlerin Eğitime Yansımaları, Mehmedoğlu Y. ve Mehmedoğlu A.V (Ed.) Küreselleşme Ahlak ve Değerler, Litera Yayınları, İstanbul, s.222.

Sezgin F., (2006). İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin Bireysel ve Örgütsel Değerlerinin Uyumunu, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Shaffer D.R., (2000). Social Personality Development. Belmont Wadsworth/Thomson Learning, s.326.

Shook J.R., (2002). Dewey'in Pedagojik İnançlarının Felsefi Bağlamı (Çev: Turer C.), Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, II(1), s.113-131.

- Sönmez V., (2008). Türk Eğitim Sisteminin Felsefi Temelleri: 10, (Ed: Boyacı, A.), Eğitim Sosyolojisi ve Felsefesi, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Eskişehir, Yayın No:973, s.1-10.
- Stephenson J., Ling, L., Burman, E. ve Cooper, M., (1998), Values in Education Newyork: Routledge, s.162-169.
- Şahin K., (2011). Kültürel Yozlaşmaya Neden Olan Bir Unsur Olarak Televizyon, Sosyal Bilimler Dergisi, Ocak, Cilt:1, Sayı:1, s.243-277.
- Şavran, T.G., (2009). Toplum, Bilim ve Yöntem, (Ed: Suğur N.) Sosyolojiye Giriş Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayınları, s. 9.
- Şen Z., (2003). Modern Mantık, Bilge Kültür Sanat Yayınevi, Ocak, s.40.
- Şişman A., (2007). Değerler Eğitimi Merkezini Niçin Kurduk?, Değerler Eğitimi Uluslararası Sempozyumu 26-28 Kasım, (Ed: Kaymakcan R., Kenan S., Hökelekli H., Arslan Z. Ş., Zengin M.), Kahraman Ofset, İstanbul, Haziran, s: 12-32.
- Şişman M., (2006). Eğitim Bilimlerine Giriş, Ankara, Pegem Akademi Yayıncılık, s.78-80.
- Tahiroğlu M., Yıldırım T. ve Çetin T., (2010). Değerler Eğitimi Yöntemlerine Uygun Geliştirilen Çevre Eğitimi Etkinliğinin İlköğretim 7. Sınıf Öğrencilerinin Çevreye İlişkin Tutumlarına Etkisi, Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı:30, s.231-248.
- Tannenbaum G., Donald & Schultz D., (2004). Inventors of Ideas: An Introduction to Western Political Philosophy (2nd ed.), Wadsworth, Tahomson Learning Inc. Siyasi Düşünce Tarihi: Filozoflar ve Fikirleri, (Çev: Bayram A.K.), Adres Yayınları:16, 6. Baskı, Mart 2011, s.85.
- Tarhan N., (2012). Güzel İnsan Modeli, İstanbul, Timaş Yayınları, 3. Baskı, s.26.
- Tatlıdil E. ve Gümerşer E.E., (2013). Küreselleşen Değerlerin Eğitim Kurumları Üzerine Etkisi, Değerler Eğitimi Dergisi, Cilt:11, No:26, s.259-277.

- Temiz N., (2007). The Evaluation of the “Sitcum Sihirli Annem’in terms of “Curriculum Evalution”, Euroasian Journal of Educational Research, p.27.
- Tezcan M., (2003). Gizli Müfredat: Eğitim Sosyolojisi Açısından Bir Kavram Çözümlemesi, Türk Eğitim Bilimleri, 1(1), s.53-59.
- Timuçin A., (2004). Felsefe Sözlüğü, 5. Baskı, İstanbul, Bulut Yayınları, s.119.
- Tokdemir M.A., (2007). Tarih Öğretmenlerinin Değerler ve Değerler Eğitimi Hakkındaki Görüşleri, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Topkaya Y., (2011). Sosyal Bilgiler Programında Değerlerin Ders Kitaplarına Yansıma Düzeylerinin Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı, Sosyal Bilgiler Öğretimi Bilim Dalı, Niğde.
- Tosun C., (2002). Din Eğitimi Bilimine Giriş, Pegem Akademi Yayıncılık, İkinci Baskı, Ankara, s.41.
- Tozlu N., (1997). Eğitim Felsefesi, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, s.20-81.
- Tuncel İ., (2007). Etkileşimden Kaynaklanan Örtük Programın Duyuşsal Özelliklerin Gelişimi Açısından İncelenmesi, Ege Eğitim Dergisi, 8(1), s.43.
- Turan S. ve Aktan D., (2008). Okul Hayatında Var Olan ve Olması Düşünülen Sosyal Değerler. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 6(2), s.227-259.
- Türk Dil Kurumu, (2005). Türkçe Sözlük Ankara, s.483.
- Türk Dil Kurumu, (2010). www.tdk.gov.tr, Erişim Tarihi:23/10/2014.
- Türkdoğan O., (1996). Değişme Kültür ve Sosyal Çözülme, İstanbul, Birleşik Yayıncılık.
- Ulaş M., Ayan S., (2015). “Çocuğun Kendini Gerçekleştirme Sürecinde Oyun Alanlarının Önemi”, Route Educational & Social Science Journal, Volume:2,

Issue: 2, ISSN: 2148-5518, 82-93, Doi Number: <http://dx.doi.org/10.17121/ressjournal.260>.

Ulusoy K., (2007). Lise Tarih Programında Yer Alan Geleneksel ve Demokratik Değerlere Yönelik Öğrenci Tutumlarının ve Görüşlerinin Çeşitli Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi, Doktora Tezi Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

UNESCO., (2005). Learning To Do: Values for Learning and Working Together in a Globalized World. An Integrated Approach to incorporating Values Education in Technical and Vocati Education and Trainin L.R. Ousisum bing and J. Reo (Eds.) Published by, UNESCO_UNEVOC International Centre for Technical and Vocational Education and Training GorrestraBe 15, Bann, Germany, web: https://www.unevoc.unesco.org/fileadmin/user_upload/pulas/LearningToDo.pdf Erişim Tarih:14.12.2013.

Uyanık M. ve Akyol A., (2013). “İslam Ahlak Felsefesi”, Elis Yayınları, s.9-272, Ankara.

Uyar Y., (2007). Türkçe Öğretiminde Kültür Aktarımı ve Kültürel Kimlik Geliştirme, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Gazi Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Uysal E., (2003). Değerler Üzerine Bazı Düşünceler ve Bir Erdem Tasnifi Demesi: İnsani Erdemler-İslami Eserler, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Cilt:12, Sayı:1, s.51-69.

Ülken H.Z., (2001). Bilgi ve Değer, İkinci Basım, İstanbul, Ülken Yayınları, Haziran, s.202-362.

Varış F., (1996). Eğitimde Program Geliştirme Teori ve Teknikler, Akım Kitap Yayın, Ankara, s.14.

Varol Ç., (2013). Sosyal Bilgiler Derslerindeki Değerler Eğitimi Uygulamalarına İlişkin Öğretmen Görüşleri, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü,

İlköğretim Anabilim Dalı, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Vessels G.G., (1998). Character and Community Development: A School Planning and Teacher Training Handbook. Westport: Praeger Publishers, p.16-17.

Veugeliers W., (2000). Different Ways of Teaching Values. Educational Review, 52(1), p.40.

www.dmy.info>felsefe “ Üstün İnsan nedir”, Erişim Tarihi: 15/07/2016.

www.dusundurensozler.blogspot.com, “Nietzsche’nin İnsan Anlayışı-1” Erişim: 15/07/2016

www.edam.com.tr, Erişim: 16/07/2016.

www.edebiyatdefteri.com “Ana Dilin Önemi”, Erişim Tarihi: 15/12/2015.

www.kuranmeali.org, Erişim Tarihi:01/05/2016.

Yapıcı A. ve Zengin Z.S., (2003). İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Tercih Sıralamaları Üzerine Psikolojik Bir Araştırma, Çukurova Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Örneği, Değerler Eğitimi Dergisi, 1(4), s.173-206.

Yazıcı K., (2007). Değerler Eğitimine Genel Bir Bakış, <http://www.sosyalbilgiler.gazi.edu.tr/article20.pdf>, s.28-29.

Yel S. ve Aladağ S., (2009). Sosyal Bilgilerde Değerlerin Öğretimi, (Ed:Safran M.), Sosyal Bilgiler Öğretimi, Ankara, Pegem Akademi Yayıncılık, s.117-148.

Yeşil R. ve Aydın D., (2007). Demokratik Değerlerin Eğitiminde Yöntem ve Zamanlama, Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 11(2), s.65-84.

Yıldız V., (1999). İşbirlikli Öğrenme ile Geleneksel Öğrenme Grupları Arasındaki Farklar, HÜEFD, C:XVI, No:17, s.155.

Yüksel S., (2004). Örtük Program, Eğitimde Saklı Uygulamacılar, 1Basım., Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, s.8.

Yüksel S., (2005). Kohlberg ve Ahlak Eğitiminde Örtük Program: Yeni İlköğretim Programlarında Yer Alan Ahlaki Değerleri Kazandırma İçin Bir Açılım, Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 5(2), Kasım, s.313-319.

Ziebertz H.G., (2007). Çok Kültürlü Bir Toplumda Değerler Eğitimi Modelleri, (Ed: R. Kaymakcan, S. Kenan, H. Hökelekli, Z.Ş. Arslan, M. Zengin), Değerler ve Eğitimi, İstanbul, DEM Yayınları, s.445-466.

EKLER

EK-1 MEB İlk Ders Genelgesi

T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı

08 Eylül 2010

Sayı : B.08.0.TTK.0.72.02.00
Konu : İlk Ders

0006312

GENELGE
(2010/53.)

Günümüzde küreselleşme; siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda pek çok gelişmeye imkân sağlarken bir taraftan da toplumsal yaşamı tehdit eden sorunların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bireyi, aileyi, yaşadığımız toplumu ve dünyayı tehdit eden risk ve sorunların çözümünde, toplumsal yaşantımızın temel yapısını oluşturan millî, manevi, sosyal, ahlaki ve kültürel değerlerimizden olan yardımlaşma, dayanışma, hoşgörü, misafirperverlik, vatanseverlik, doğruluk, iyilik, temizlik, çalışkanlık, dürüstlük, sevgi, saygı, duyarlı olma, adil olma, paylaşımcı olma gibi kazanımlarımız en önemli referans kaynağımızdır.

Eğitim sistemimiz öğrencilerimize; bilgi, beceri, tutum kazandırmanın yanında onların dengeli, sağlıklı, gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere sahip, temel ve insani değerleri kazanmış iyi insan, iyi vatandaş olarak yetişmelerini sağlamak görevini üstlenmiştir. Toplumsal hayatı oluşturan, insanları birbirine bağlayan, gelişmeyi, mutluluğu ve huzuru sağlayan, risk ve tehditlerden koruyan ahlaki, insani, sosyal, manevi değerlerimizin tüm bireylere kazandırılmasında en önemli etken eğitimidir. Bu kazanımlarımızın öğrencilerimize aktarılması da değerler eğitimi oluşturmaktadır.

Bakanlığımız, değerlerimizi geliştirmeyi temel alan kültürel birikimimizi, 2003 yılından itibaren geliştirilen öğretim programlarına yansıtmıştır. Uygulamaya konulan programlarımızın temel öğeleri arasında değerlerimize de yer verilmiştir. Dolayısıyla öğrencilerimizin bir taraftan yüksek düzeydeki kazanımlarımız olan değerlerimizi yaşamalarını sağlayarak toplumsal dayanışma ve bütünleşmeye katkı sağlamak, diğer taraftan da bu kazanımlarımızın gelecek nesillere aktarılmasındaki önemli görevi yerine getirerek artan ve değişen risk ve tehditlerden bireysel ve toplumsal korunmayı sağlamak amaçlanmaktadır.

Her öğrencinin biricik ve tek olmasını, bu tek ve biriciklerin çoklar olabilmesini ve yine çoklar içinde özel olmayı sağlayan okulun bir yaşam merkezi olarak; her öğrencinin ayrı bir değer olduğunu kabul etmesi "Değerlerin Eğitiminde" bireyin değerler alanı oluşturmasını sağlayacaktır.

Değerler eğitimi toplumun tümünü ilgilendirdiğinden çok boyutlu ele alınması gerekmektedir. Bu açıdan eğitim sistemini oluşturan tüm unsurların bu konuda duyarlılık ve bilinç kazanmasına ihtiyaç vardır. Öğretmenlerimizin de öğretim programlarının uygulayıcıları olmanın yanı sıra öğrencilerimize değerlerimizi kazandırmada öncü rol ve görevleri de bulunmaktadır.

Bu bağlamda; 2010-2011 Eğitim Öğretim Yılı'nın ilk haftasında; Bakanlığımıza bağlı tüm resmî ve özel örgün eğitim kurumlarının bütün sınıf ve şubelerinde yukarıdaki esaslar doğrultusunda değerlerimizle ilgili olarak öğrencilerimizin yeterliliklerini arttırmak ve bunların davranışlarına yansımaları sağlamak amacıyla etkinlikler yapılacaktır.

Eğitim Öğretim ve Program Dal. Bşk.
06330 Teknikokullar/ANKARA
Tel : + 90 (312) 212 65 30-(10 Hat)
+ 90 (312) 213 78 36
Faks : + 90 (312) 223 35 09
İnt. adresi : www.meb.gov.tr/ttkb
e-posta : ttkb@meb.gov.tr

www.eagilimdestek.meb.gov.tr

www.hayatsizirakula.org

www.hilicayafegilimdestek.org

T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı

Bunun için; okulöncesi, ilköğretim ve ortaöğretimde görevli öğretmenlerimiz, rehber öğretmenler ile eğitim yöneticilerimizin rehberliği ve desteğiyle ders içi ve ders dışında, Ek'te yer alan örnek etkinliklerden de yararlanarak değerler eğitime yönelik faaliyetler gerçekleştireceklerdir. Ayrıca bu konuda gönüllü ve istekli okullarımızda öğretim yılı boyunca "Değerler Eğitimi" konusunda zümre öğretmenler kararı ile hazırlayacakları etkinlikleri uygulayabileceklerdir.

Uygulamaların açıklamalar doğrultusunda yapılması, değerler eğitimi ile ilgili çalışmalarda <http://www.meb.gov.tr> adresindeki kaynaklardan da yararlanılması hususunda

Gereğini rica ederim.

Nihat ÇUBUKÇU
Millî Eğitim Bakanı

EK:
Değer Eğitime Yönelik Etkinlik Örnekleri (1 Sayfa)

Dağıtım:
Gereği :
B Planı

Bilgi :
A Planı

Eğitim Öğretim ve Program Dai. Bşk.
06330 Teknikokullar/ANKARA
Tel : + 90 (312) 212 65 30-(10 Hat)
+ 90 (312) 213 78 36
Faks : + 90 (312) 223 35 09
İnt. adresi : www.meb.gov.tr/ttkb
e-posta : ttkb@meb.gov.tr

www.egitimdestek.meb.gov.tr

www.hayatkizlarsokulu.org

www.bilgisayarligitimedestek.org

T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı

EK: DEĞER EĞİTİMİNE YÖNELİK ETKİNLİK ÖRNEKLERİ

1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanununa yer alan Türk Millî Eğitiminin genel amaçları ile öğrencilerin hazır bulunuşluk düzeyi, ilgi, yetenek ve öğrenim seviyeleri etkinliklerde dikkate alınacaktır.

1. Büyük öğrencilerin küçük öğrencilere dersler ve okul içi etkinliklerde rehberlik yapmalarını sağlayacak programların rehber öğretmenler eşliğinde oluşturulması
2. Alt sınıflardaki öğrencilere yönelik olarak “Nasıl iyi, doğru, hoşgörülü ve başarılı olursun?” konulu bir mektubun yazılması
3. Okulda rol model olma, yaratıcı etkinlikler vb. faaliyetlerde bulunan öğretmenlerin diğer sınıflarda etkinlik yapmasının sağlanması
4. Bir spor karşılaşmasında oyuncuların ve seyircilerin centilmence davranışlarının ön plana çıkarılması
5. Gönüllülük esasına göre öğretmen, öğrenci ve diğer okul personelinin müzik, şiir, tiyatro vb. yeteneklerini gösterebilecekleri ortamlar oluşturularak yeteneklerin taltif edilmesi
6. Bütün paydaşlar (okul idaresi, öğretmen, öğrenci, aile vb.) arasında karşılıklı güven, hoşgörü ve dürüstlük ilkelerine dayanan bir sözleşme yapılması, her türlü iletişimde olumlu ve güler yüzlü davranılması
7. Öğrencilerin çözmek istedikleri sorunları kâğıda yazmaları ve öğretmen rehberliğinde seçilen sorunların çözümüne yönelik beyin fırtınası yapılması
8. Öğrencinin kendisinin ve arkadaşlarının iyi örnek gösterilebilecek davranışlarını sınıf ortamında paylaşması ve her bir iyi örneğin sınıf panosuna yerleştirilecek ağaca yaprak olacak şekilde yapıştırılması
9. Her öğrencinin sınıfındaki arkadaşlarının takdir ettiği veya beğendiği davranışlarını yazılı veya sözlü olarak sınıfla paylaşmasının sağlanması
10. Bütün sınıflarda öğretmen ve öğrencilerin sınıf içinde uyulması beklenen davranışlar listesini birlikte belirlemesi ve bu listenin sınıfın uygun bir yerinde ilan edilmesi
11. Ders etkinlikleri kapsamında tarihe damgasını vuran kişilerin insanlığına katkıları konusunda senaryo yazılması
12. Değerlerimizin gelişimine hizmet etmiş şahsiyetler-fikir insanlarının araştırılması ve sınıfla paylaşılması
13. Toplum hizmeti çalışmalarını tanıma ve bu çalışmalarda bulunma
14. Resim, şiir, kompozisyon, öykü, film, seyahat, tiyatro, drama etkinlik günleri vb. yarışmalar yapılması
15. Sevgi, barış, hoşgörü, yardımlaşma ve dayanışma konulu şarkıları içeren konserler düzenlenmesi
16. Değerlerimizi konu alan panel, konferans, açık oturum, seminer, şiir dinletileri ile okul gazetesi çıkarılması, afiş ve slogan hazırlanması
17. Geliri yardım kuruluşlarına verilmek üzere kermes (yiyecek, içecek, ve teknoloji tasarım dersinde yapılan ürünlerin satılması), yardım organizasyonları, doğum günü ve özel günlerde ziyaretler düzenlenmesi
18. Değerlerimiz konusunda paylaşımı ve katılımı sağlamak amacıyla bir web sayfası oluşturulması

Eğitim Öğretim ve Program Dai. Bşk.
06330 Teknikokullar/ANKARA
Tel : + 90 (312) 212 65 30-(10 Hat)
+ 90 (312) 213 78 36
Faks : + 90 (312) 223 35 09
İnt. adresi : www.meb.gov.tr/ttkb
e-posta : ttkb@meb.gov.tr

www.egitimdestek.meb.gov.tr

www.hayatikizorunlu.org

www.bilgisayarligitimdestek.org